

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 5, 1872.

101—49. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Több tisztelettel.*)

Sajátságos természete az emberi léleknek, hogy mihelyt magát, s működési terét szabadnak érzi: azonnal folytonosan tervez, hogy mit bontson, rontson, változtasson, ujtson, javítson. És e tekintetből, megfogható emancipált ifjuurainknak azon eljárása, hogy mihelyt ősi örökségüket kezükhez veszik s a kuriába, kastélyba betelepülnek, mindjárt széttekintenek, hogy vajjon mit kellene változtatni, javítani, átalakítani. És türelmetlen gyorsasággal neki állnak a változtatásnak, javításnak. A lak fedele izletesebb alakot nyer; a termék fényesebb, s izlés-teljesebb berendezést. Az ó butorok kiutasíttatnak, s fényes, elegans butorzat tölti be az uri lakot sat. S midőn szinte minden át lenne alakítva: jön a bukás, jön a csőd, s a tüzes birtokos néha csak is kopott lovagostorával marad kezében. És pedig, ez nem költői kép, hanem rideg valóság, melynek különb alakokban, s kisebb-nagyobb mértékben több példányai lennének felmutathatók, büntetésül a szerző-építő ősök iránti kegyeletlenségnek.

De midőn én a kegyeletek megőrzése tekintetéből kívánok szólani: nem az említett — egyébiránt sajnálandó — esetek iránti érdekeltségből teszem azt. Azokban egyesek buknak; de nyomukon mások emelkednek fel. Fontosabb, méjebb hatásu a kegyeletlenségnek eredménye a társadalomban, egyesületekben, ősi s nagyobbára kegyeleten alapuló, s fennálló intézvényekben; s ilyen különösen a vallás, s vallásos intézmények iránt kifejlődésnek indult kegyeletlenség.

Mig abszolút intézvények korlátolták az emberi léleknek kicsapongásait minden felől; mig az irtozatos cenzura. Damokles kardjakint lebegett minden

szabad gondolat, szó, s szellemi munkásság felett; mig az egyház dicsfényben ragyogott a polgári intézvények felett, s az inquisició által kiküldött sbirriek kém fülei mellett egyetlen szabad szó sem rebbenhetett el: ki mert volna vallás, vagy vallásos eszmék ellen szót emelni? Istent, annak lételét s a világ-egyetemhez való viszonyát sat. fejtegetni?... Legfőlebb az eretnekség, s pogányság ellen nyilatkozhattak szabadon. De midőn a tudományosság széles körben való elterjedése; s midőn Europa államviszonyai következtében mind a polgári, mind a szellemi szabadság mezeje kiszélesedett; s midőn az elfojtott szellemi erők explodáltak: most már hajlandókká lettek az emberek mindazon dolgokat, eszméket, hit tárgyait, nézeteket, meggyőződéseket revideálni, melyekhez az emberiség mindig szeretettel, s kegyelettel ragaszkodott, s melyekben helyezte erkölcsi boldogságának alapjait.

Ha a tudomány folytonosan hódításokat kíván tenni: az csak kívánatos; de azért e hódítások ne legyenek olyanok, mint a világ-hódítók működései, hogy minden szentet, kegyeletest lábbal tiporjanak, melyhez a népek kegyelettel ragaszkodtak.

Ha a kereskedés, a közlekedés, gyári működés, ipar vállalat az egész világot körülövezi, maradjon az az anyagi téren, s ne bolygassa fel a kegyelet drágán őrzött szent kincseit. Hisz, a rokokó művek is kegyelettel őriztetnek a családok szekrényében, s nemzedékről nemzedékre átszállítják azokat, mint családi kincseket, klenodiumokat: a társadalomnak is vannak ily hagyományos szellemi kincsei az egyesek keblében; ne bántsák azokat a javítás, az átalakítás örve alatt; ne törekedjenek megsemmisíteni e szent kincseket.

Midőn az 1789-iki francia forradalom a leláncolt szellemet szárnyára bocsátotta: az szabadsága érzetében nem csak a polgári intézményeket, törvényeket alakította át, hanem megsemmisítette a valást, az istenről való hitet, s meg minden szentet,

*) E különben igen szépen irt cikkkel annál kevésbé értünk egyet mindenben, mentől inkább meg vagyunk győződve, hogy igen tisztelt öreg barátunk sem óhajtana áln ev ének minden konsequenciáit megérni. De, csak egy lapunk levén, a vitatkozás jótékonyosságára felhívjuk ez által is az érdekelteket. Szerk.

mi az emberek kegyeletes érzéseiben nyugodott. S mi lón az eredmény? Az irtozatosságoknak azon láncolata, a melyekre borzadály nélkül vissza nem gondolhatunk.

A termő gyümölcsfát néhány perc alatt kivághatjuk; de növelni, gyümölcsözővé tenni, csak több évek gondjai s fáradalmai után lehet. A hitet, a valóságos érzelmeket, a vallásos intézmények iránti kegyeletet könnyen ki lehet oltani az emberi lélekből: de bele plántálni, megszilárdítani azt, csak több év munkája lehet.

Az 1848-ik évi europai események, s annak eredményei, az elmékben nagy átalakulást eszközöltek s a végletek s ellenkezések érzéköléseit idézték elő. Egyfelől a materialismus, az istent a mindenségből, a lelket az emberből kész elvitatni, s így megállapítani a hitetlenséget; míg másfelől az ultramontanismus, az okosság megalázása mellett, a képtelenségekben való hitet elterjeszteni, vette munkába. A modern theologusok, midőn hajlandók a dogmákat mellőzni; egy más táborban oly dogmákat dekretálnak, melyekről igazán: „difficile est, satyram non scibere.” Az internacionalisták, megvetvén a poklot, elutasítják a menynyet; s midőn készek, elvetni a családi szerkezetet, s a nők közösségét életbe léptetni hajlandók: mások a házasságot oly változtathatatatlannak nyilvánítják, melyet fölbontani, semmi hatalomnak joga nincsen.

Ezen ellentétes, különféle nézetek, küzdelmek, mozzanatok, vajjon nem ingatják-e meg a nép lelkében uralkodó kegyeletet; vagy, hihetjük-e, hogy a mivelődésnek azon fokára emelkedett, hogy az ily tanok inkább világosítják, mintsem tévuttra terelik? Kétkelkedem.

Nagyon szeretnek sokan hivatkozni a XIX-ik század felvilágosult szellemére, a nép kimivelt érzületére, szellemi fogókonyóságára, a kor humanismusára.

De vajjon, ugy van-e?

E cikk írója majdnem átélte már ez egész lefolyó századot, s örömmel szemlélte a tudományoknak, művészetnek, mesterségeknek oly magasra emelkedését; érzékeny részvétellel kísérte a számtalan humanus intézvényeknek életbe léptetését; a sok alakú jótékony célu, s mivelődési társulatok alakulását; a béke-kongresszusok ábrándos, de nemes működéseit; a világ-kiállításokkal kapcsolatos nemzetközi értekezéseket, a gondolat, szó, és sajtó szabadságnak hová, tovább szélesb körben való működését; a miszsiói

intézeteket; a világ s természet kutató törekvéseket sat. sat. Ugy, hogy ha az ember a külszínen tekint végig: az emberiségnek nemcsak szellemi előhaladását, de boldogságát is hinnie kellene; s oly tisztának látja s vélheti azt, mint a folyamat, mely csendes, tiszta időben kristály alakunak tűnik fel. De mikint a folyam fenekén ott van a leülepedett iszap, melyet felzavarni, oly könnyű: vajjon, az emberiség, s társadasom élet-folyamainak medrében is, nincsenek-e meg ezen ülepedések, melyek bárminémű zavarások következtében, felszínre kerülnek, s a tisztának vélt folyamat elundokítják?

Ha e század sok szépet, nagyot, nemest képes fel mutatni: vajjon, ellenben nem találunk-e benne eleget, mi szívünket a visszszapillantásokban borzadályal tölti el? A mult század végéről e század elejére átöröklött forradalmi izonyatosságok; a spanyolországi garázdálkodások; az ott uralomra jutott inquizició dühöngése; a karlistai visszatorlásairól irtoztatos hadjárat; Portugalliában a Dom-Miguel-féle kegyetlenségek; Nápolyban az absolutismus népbutító rendszere; a lazzaronik zajgó, demoralizált állapotja; a magyarországi fel-vidéki, és párizsi cholera-revolúció izonyai; a lengyelek vérlázító üldöztetése, és elnyomatása; az 1848-iki szerb és oláh lázadás vérfagyfaló jelenetei; az angol-indus háboru inhumánus hadfolytatási izonyai; a rabszolgaság fenntartása ügyében folytatott amerikai véres küzdelem; a párizsi commune emberiséget levetkőzött dühöngései: mind bünfoltok a század miveltnek, humanusnak hirdetett ábrázatján.

Hogy a távirdai sodrony futja át a világot; hogy a gőzösök madár-sebességgel szelik át a dühöngő tenger habjait; hogy a vasuti közlekedések minden országot szomszédosítottak egymással; hogy a löfegyverek anynyira tökéletesítették, miszerint percek alatt egész hadosztályokat megsemmisíteni lehet, s a bevehetetlennek tartott várak már a mesék országába tartoznak; hogy a természet, föld, s minden elemek megnyiták az emberi kutató vizsgálatnak; hogy a tudományok óriási mérvben haladtak elő, mint szinte művészet, ipar, mesterség: állithatjuk-e azért, hogy a népek milliói is már anynyira mivelve, világosulva vannak, hogy az izgatások fel nem zavarhatják s a kegyelet kincseit utóbaj nélkül téphetni ki a keblekből.

Csalódnánk, ha ezt hinnők!

Orthodoxus.

(Vége következik.)

A descendenz-theoria fejlődés-története.

(Folytatás és vége.)

Wallace, tanát nagy jelentőségűvé tette a „létért való küzdelem“ magyarázata által. Nézete szerint, a vadállatok élete a létért való küzdelemben áll. Erejük és képességük egész megfeszítése szükséges arra, hogy önmagukat fentarthassák és az ivadékok fölnevelhessék. A főfeltételek közé, melyek döntő befolyást gyakorolnak úgy az egyedekre, mint az egész fajra, tartozik először: a tápszerzés lehetősége a legkedvezőtlenebb év-szakokban is; másodsor: az ellenséges megtámadások elleni önvédelem, vagy a menekülés ügyessége.

Az állat szaporasága, vagy az ellenkező, tényleg nincs arányban bővebb, vagy gyéresebb előfordulásával. A meddig valamely földség phisikai viszonyai nem változnak, addig a népesség száma sem növekedhetik valóban. Ha valamely faj túlszaporodik, úgy egy másikban, mely az előbbivel egyenlő tápra szorul, fogyatkozás áll be, s e szerint akár-mely ország állatszám-viszonya átlag véve, állandó.

Mint hogy minden állat egyéni életében önmagára van utalva, azért azok, melyek kihalnak, a leggyöngébbek, ellenben a többiek erőben és egészségben tökéletesebbek, és képesek, a szükséges tápot beszerezni, magukat ellenségeikkel szemben akár a bátorság, akár a menekülés ügyessége által főtartani. Ezen küzdelemben el kell vesznie a gyöngének és satnyult szervezetűnek.

A mi valamely faj egyedeiről áll, az áll egyszersmind a rokon fajokról is; azok tudnillik, melyek rendszeren táplálkozni és az ellenségek valamint az időviszontagságok ellen magukat megvédeni képesek, okvetetlenül a többiek fölé emelkednek uralomra és létszámra nézve; míg mások fogynak, vagy végképpen kivesznek. Ide járul még, hogy a faj typosától való csekélyebb eltérések is, minő az állat színe, a szőr, fogazat, végtagok és izmok fejlettsége az egyedek szokásait és hajlamait módosítják. A legtöbb változás, legyen az kedvező, vagy kedvezőtlen, az élettartamra bir befolyással; ha például, valamely faj oly válfajt hozna létre, mely szívósabb életű volna elődeinél, úgy e válfaj idővel tulszaporodnék.

Mihelyest bizonyos terület phisikai viszonyai megváltoznak és e változás valamely faj fönmaradását nehezíti, e fajnak leggyöngébb válfajai legelőbb vesznek ki. Ha a kedvezőtlen okok továbbra is fönmaradnak, akkor a törzsfaj is szenved, száma csökken s végül egészen kivesz. Csak a magasabb rendű válfajok maradnak fön sértetlenül; ezek a körülmények jobbra fordultával növekednek és a kihalt törzsfaj a többi válfajok helyét foglalják el. Ily módon helyettesíti az új faj azon fajt, melynek tökéletesebb alakott öltött származéka; ezen új faj minden tekintetben alkalmasabb elődénél önléte és önbiztossága eszközülésére. Ily származott faj vissza nem fejlődhetik az eredeti alakhoz, mert ez sokkal távolabb áll tőle szerkezeti tekintetben, hogy sem vele versenyre szállhatna.

Számos ily ujszabású, tökélyesbült faj az idők folyamában új válfajokat nemzhet, minthogy a föltett törvény

szerint, az alakok különféle módosítása és a szervek szétkülönülése által az előnyösebbek válnak ki és jutnak uralomra. Ennélfogva, azon kétségbe nem vonható tényből, hogy válfalok léteznek és azon általános törvényből, mely az állatok lételet természetes körülmények között szabályozza, a szakadatlanul tartó fejlődés szétkülönülő folyamatát világosan láthatjuk.

Szükségesnek láttuk Wallace nézeteit bővebben tárgyalni, hogy kimutathassuk, mennyiben ütnek el azok még Darwin tanától.

Wallace a párosodás által előidézett változásokra nem fektet oly nagy súlyt, mint Darwin, és miéltán; mert a célzott eredményt az állatok nemi viszonyai szabad állapotban nem biztosítják, hanem csak mesterséges tenyésztés által.

Továbbá, Wallace előtt a terület phisikai viszonyainak változása nagy fontosságú; ettől föltételezi az átalakulás mozgalmát, mely nemcsak előhaladó, hanem a faj előbbi alakjához visszahanyatló is lehet. Wallace Darwintól főleg abban különbözik, hogy a szelidített és a természetes állapotban élő állatok között a hasonlóságot el nem ismeri, és a szelidített állatok körül nyert tapasztalatokról, mint bizonyítékokról, tudni sem akar. Erre vonatkozólag mondja: „hogy a szelidített állatok kivételesek, mesterkéltek, és oly szabálytalan eltéréseknek vannak alávetve, melyek természetes körülmények közt elő sem fordulhatnak; léteük az emberi gondozástól függ; annyira kivetkeznek tehetségeik természetes arányosságából, a szervezetek helyes egyöntettségéből, hogy önmagukra hagyatva, életüket megvédeni és fajukat főtartani, nem tudnak“ (Charles Darwin und Alfréd Russel Wallace, von Dr. Meyer, Erlangen, 1870.)

E tan föelőnye abban áll, hogy általános vonásokba megfoghatóvá teszi az állatok valamenynyie között létező rokonságot; általa megfejthetővé válik a durványos és elsatnyult szervek jelentősége, valamint az is, miért alakulhat át egy szerv akkint, hogy később egészen más működésnek felel meg, mint a milyenre eredetileg képződött. Ezen elmélet szerint, a tudománynak celja nemcsak az állatok alakjait és szerkezetét megismerni, s rendszerbe egybefoglalva, előadni; hanem ennél sokkal magasabb, t. i. az állatok és szerveik ama számtalan alakmódosulatainak oki viszonyait is puhatolni, fürkészni.

A mennyiben Wallace tana Darwinéhez képest csak töredékes, annyiban hibátlanabb s e bírálatot jobban megállja.

Wallace föllépése birta Darwint arra, hogy a fajok változékonysága körül tett tapasztalatait közzé tegye; ekkép jelent meg az 1859-ik évben első könyve, melynek címe: „A fajok keletkezése természetes kiválás által, vagy az előnyösebb raçe-ok kiválása a létért való küzdelemben.“ Ugyanezen évben lépett föl Hooker is hasonló tannal.

Csodálatos, miképp jött nevezett három férfi, nem érintkezve egymással azon, bár nem egyenlő, de mégis hasonló gondolatra, hogy a szerves világ eredetének és ki-fejlődésének nagy rejtélyét megoldják.

Ezen esemény sokban rokon a Copernikus-Newton féle korszakot alkotó eseménnyel.

Valamint Newtonnak, úgy Darwinnek is voltak utörői és közreműködői. Copernicus világ-rendszere által, melyet Newton erőművilág — a nehézség és tömegvonzás törvényei által — alapított meg, az emberiség föld-központi világnézete döntetett meg, azaz, ama balga hit, hogy a föld a világ középpontja, s a többi világ-testek — a nap, hold, és csillagok csak arra valók, hogy a föld körül forogjanak. Lamarck fejlődés-elmélete által, melyet Darwin alapított meg erőművilág — az öröklés és alkalmazkodás törvényei által — az emberiség ember-központi világ-nézete döntetett meg, azaz, ama tévhit, miszerint ő a földi élet központja és a többi természet — állatok, növények és kövek csak azért vannak, hogy az embernek szolgáljanak.

A mi Darwint kiválóan tekintélyessé teszi, az a tapasztalati tények bámulatos bősége, az éles értelem, a valódi érzék a buvárlatra és végül, a nagy lelkiismeretesség és becsületesség minden vizsgálata körül.

Már első könyve nagy mozgalmat idézett elő nemcsak a természet-tudomány, hanem más tudomány-szakok terén is. Nem volt még irodalmi jelenség, melynek hason-

ló sikerdús hatása lett volna; általa nem csak a szerves világ eredetére és rendére vonatkozó világ-nézetek, a növény- és állati rendszerre lőn megingatva, hanem azon természetes világ-nézet is, mely szerint minden jelenet a természetben belül működő erőkből értelmezendő, újabb lendületet és tárgyilagos megoldást nyert. Ezen okból nemcsak a természet-buvár, hanem a bölcsész és theologus s általában minden művelt ember igyekszik e tant megismerni s vele tisztába jönni,

Ezekben előadtam a descendenz-theoria genesisét, vagyis azt, a mit, előleges tájékozásul, tudni szükséges; Darwin tételeinek s irodalmi munkássának részletes ismertetését máskorra halasztom.

E vázlatban bemutattam a fejlődés eszméjét, és különböző alkalmazását. Láttuk annak korlátolt értelményét a régibb természet-buvároknál, kik azt csupán a szerves természetre alkalmazták; láttuk az idealismus tévedését, mely szerint a fejlődés eszméje csak a föltétlen lényre szorítkozik; s láttuk végül a descendenz-theoria előnyét, mely azt az egész természetre terjeszti ki és folytonossága mellett harcol.

Parádi Kálmán.

TÁRCA.

A franciaországi protestánsok közszinata

(Folytatás.)

Az utolsó harminc év alatt a reformált egyház két pártja közötti küzdelem naponkint nyert az élnökségben. Egy egész könyvtárt töltöttek meg azon könyvekkel, és röpiratokkal, melyeket e polemia idézett elő. A tudás és szenvedély tekintélyes összlege pazaroltatott el e küzdelemben. A két ellenkező irány a strassburgi és montaubani theologiai fakultáson vitatták befolyásukat. Az első ezen fakultások közül, mely Német- és Franciaország közti fekvésénél fogva, nagy számú hallgatók által volt látogatva, a tudományos oktatás kitűnő magas fokon állott Reuss tanár befolyása következtében. Ez a német és francia theologiat elsőrangu tudományos művekkel gazdagítja, főleg a mi a szentkönyvek kritikai oldalát illeti. Montaubanban Michel Nikolas igen ügyes tolmácsa volt a german tudománynak, melynek legmerészebb eredményeit a francia módszer világosságával adta vissza. Renan Jézus életének közzététele még növelte a belső küzdelem hevét, mert a jelenkori nyilvánosság élénk áramlata elé veté azon kritikai kérdéseket, melyek még eddig nem lépték át az iskola küszöbét. De nem csak a reformált egyház lett zsákmánya e méjj egyenetlenkedésnek, hanem az augsburgi hitvallomást valló egyház is, mely oly hatalmas vala Elzászban, fél lőn zaktatva. Az ő különös alkotmánya azonban gyengítette a hatást; egy oly direktorium alá vetve, mely a polgári hatalom megbízottjainak egyensúlyozó befolyást engedett, megőrizte a külső rendet és az egység látszatát még akkor is, midőn a szellemek méjjen meg voltak oszolva. Mindazonáltal, lelkeszei közül egyik Strasbourgban nagy megbotránkozást okozott, a bálványimádással helyezvőn egy rangba Jé-

zus Krisztus istenségének dogmáját. A mily izgatott volt a augsburgi egyház Elzászban, ép oly csendes vala Párizsban. Az evangélikus töredék itt egyedül uralkodott, mely egész buzgó hévvel gyakorolta a keresztyéni szeretet munkáit, mi naponkint szélesítette áldásos tevékenységének körét. Tagjai közé számlálta a francia protestánsizmus egyik leggazdagabb megáldott emberét, Verni lelkeszt, ki a legjobb emléket hagyta hátra Párizs tudományos és politikai társadalmában s ki egyszersmind disze volt a keresztyén szónoklatnak kitűnő ékesszólása által. Halála ép akkor történt Strasbourgban, midőn egyházának általános gyűlését egy beszéd által megnyitni kívánta, de a melyet be nem végezhetett. Az augsburgi egyház, fájdalom! nagyon is leolvadva Elzász elvesztése által, épen most tartá synodusát a kultusz-minisztérium termében. Kikerült minden viharos összehittközést, megelégedve a hajótörésből fenmaradt romjai összehgyűjtésével és azzal, hogy magának egy ideiglenes alkotmányt adjon a nélkül, hogy a tantétel nagy problémáit érintette volna is.

Minthogy a synoduson a reformált egyház mindkét pártjának főhősével találkozni fogunk, mellőzzük ez alkalommal jellemzésöket. A Párizsban felköltött küzdelem iránti érdeklődés tulszárnyalja a francia protestánsizmus keretét. A jelen órában mindazon tartományokban felkölt ez érdeklődés, hól a reformálás kiterjesztette hatalmát. Németországban, Schweizban a radikális irány kilepett a tudomány birodalmából és számos társulatokat alakított, melyek a keresztyén szószékbe kívánják áthelyezni a negatív theologia legmerészebb következtetéseit. Más társulatok ellenkezőleg azért alakultak, hogy amannak ellentájanak. Angliában az „Essaics” és „Revues” közzé tétele által megindult mozga-

lom, mely anynyi vihart idézett elő, távol áll a lecsillapodástól és az angol egyház növekedni látja az összeütközést, a melyet százados szervezete nem sokáig lesz képes kiállani. Hollandia a francia protestántismushoz hasonló helyzetet tüntet fel. Amerikában az unitárius philanthrop Parker heves szava egy rajongó és merész pártot teremtett, mely részt lő az evangeliomi orthodoxián. A mint láthatjuk, tekintetünket nem egy pohár vízben keletkező zivatar köti le. Ha a ráma megszorítatik, a veszély, mely ott keletkezik, általános s egyike fog maradni az idő jeleinek.

Nézzük ama különös körülményeket, melyek szükségessé tették a párisi synodus összehívását.

Minden új választás a francia protestáns egyházban tekintélyes mozgalmat idézett elő. Már 1849-ben egy általános zsinat alkalmával, melyet az állam soha sem ismert el, bizonyos meghasonlás jött létre. Gasparin A. régi követ, Monod lelkész, viszonyultak a hivatalos egyháztól, mert vonakodott magának hitvallomást adni. Egyesítették a független egyházakat és segítették végleges szervezésükben e név alatt a „franciaországi evangeliomi egyházak unioja.“ Elhagyva a hivatalos protestántismust, hátra hagyták gondolatjukat, mint rejtett kovászt. Az evangeliomi párt nem szűnt meg egy napra is, visszakövetelni a választásra nézve a vallási feltételeket; sőt többet tett, szervezte magát egy szövetségbe „evangeliomi gyülekezet“ név alatt. Ott, hol többségben volt, mint Párizsban, szavazata által kizárta az egyházból az ellenkező, törekvést, de az anárkhia mégis megmaradt az egész organismusban. Egyetlen orvosszer vala hát az általános zsinat összehívása. Az új iskola kezdetben ohajtotta ez összehívást, de majd észrevéve a veszélyt, mident megtett, hogy azt megakadályozza. Az összehívási dekretumot erős támadással fogadta, mely némely egyházban erőlyes protestációig emelkedett.

II.

Alig űlt össze a synodus, azonnal két pártra oszlott t. i. jobb- és bal pártra. A közép-bal a közvetítőket foglalta magában; beszéltek egy közép-jobb pártról is, de ez lényeges kérdésekben mindig a jóbball szavazott. Egy néhány kivételével, a hivatalos protestántismus legkitűnőbb emberei vettek részt e synoduson. A balpárt csodálatosan fegyelmezett vala s minden kiszemeltjét átvitte a választásoknál; és e részben a jobbpárt is jól tette, hogy utánozta.

Tartsunk egy futó szemlét a két párt tisztikara felett. A szabad protestántismus legismertebb nevű bajnoka Coquerel Athanase. Gyengülés nélkül hordozza azon örökséget, melynek sulya lenyomhatná őt, mert atyjának befolyása tekintélyes volt és hira megmérhetlen. Ő esküdt eliensége minden hitvallomásnak. Neki tulajdonitják azon paradoxont, melyet egy papi gyűlés alkalmával mondott volna: „ha azt követelnék tőlem, hogy irjam alá, miszerint kétszer kettő négy, megtagadnám.“ A gondolat határtalan szabadsága az a téma, melyért a synoduson küzdött tündöklő lelkesedéssel. Fivére, Coquerel István (Etienne) ugyanazon ügyet védelmezi ügyes és a polemikus csipős tolválával, mely kevés kiméletet ismer; ez vezeti már sok ideje e párt fő organumát. A balpárt részséről a két legkitűnőbb

egyházi szónok volt jelen e synoduson, Viguiet és Fontanés, egyik Nimesben, másik Havreban elnöke a konsistoriumnak. Ugyan csak e párt, szerencsés volt, tagjai közé számlálni két komoly lelki férfit, Pecaut, ki ismert nevű szerzője a „Levelek egy lelkészhez“ és a „Keresztyén theismus“ című műveknek; ő egyike azon embereknek, kik leg többet tettek arra, hogy pártja szélsőségekre ragadtassék. Az ő felléptéig, bárha a természet-feletti csoda anyagi alakjában el is lőn vetve; de legalább az erkölcsi csoda kegyelmet nyert az ujitók előtt: ez, Jézus Krisztus szentsége volt. Pecaut nyomos szavakkal támadta meg ezt, mely megtámadás azonban heves ellentmondást szült. Gaufrés ugyan ezen irányhoz tartozik, s irányát a menynyi őszinteséggel, ép anynyi komolysággal védelmezte e synoduson. A radikális iskola legügyesebb és leg tudósabb vedője azonban Colani volt, ki a háboru előtt Strasbourgban a theologiai fakultáson tanárkodott. Emlékezhetünk ama tekintélyes szerepre, melyet mint a „Revue de theologie et de philosophie“ szerkesztője játszott a francia theologia felszabadítására megkezdett mozgalmakban. Ő a tudománynak egy bizonyos könnyű és elragadó felszint tudott kölcsönözni; értekezései a legnyomósabb kérdések felett egy röpirat élénkséggel bírnak; e tulajdonságát a profeszszori széken is megőrizte. Mindazt, mit a modern kritika az egyházi hit ellen felhozni képes, határozott nyelven mondotta el Colani e synoduson, minek az az előnye volt, hogy széttépte a fátylat s fölmutatta a theologiai radikalismust úgy, a mint áll, a maga lényegében. Nézzünk meg még egy néhányat, szintén ezen padokon a kitűnőbb világiak közül. Clamegeran, ki érveit a nemzet-gazdaszat és politika köréből meríti, s kinek szava teli van tüzzel. Hanchon, Montpellierben a gyógyszerészet tanára és Denfert Rochereau, ezredes, Belfort védője. Igazságtalan volna, hallgatással mellőzni e párt öregét, Paschoud Márton lelkészt, ki minden nemes ügyben a résztvevők között áll; az orthodoxiának hatvan év óta nem volt elhatározottabb ellensége.

A közvetítő pártnak helyzete nehezen vala tartható: a radikalismus elijesztette; a hitvallomás megrázta. A harmadik párt valódi képviselője Jalabert volt, a Nancyban lévő jogi-egyetem dékánja, ki egy kissé határozatlan gondolatainak áradozó, lelkesült és rokonszenves szavakban adott kifejezést. Az universitás fiatal profeszszora Sayous, jóllehet egyházi szempontból ugyanezen közvetítő irányhoz csatlakozott, az egész gyűlésre komoly benyomást gyakorolt egybeszéde által, melyben igen szépen festé sok őszinte szellem helyzetét és zavarát, kik utjokat a jelen homályaiban keresik.

Nézzük az orthodoxokat. Bastie lelkész nevezett ki a synodus elnökévé, vagy is mérséklőjévé. Szilárd, gazdag szellem, nem minden csipősség nélkül, hiven képviselte az orthodoxia legvilágosultabb töredékét. A jobb soraiban látta Andre Alfredet, Chabaud-Latourt, Mettetal és Pourtales Robert nemzet-gyűlési tagokat; szónokai, bárha számra nézve kevesen, szilárdul állották ki a harcot a balpárt ellenében. A synodus megnyilásától kezdve, minden tekintet azon kitűnő öreg féle fordult, ki 84 év sujját anyyi bátorsággal hordozza, fáradhatatlan a munkában s min-

dig egyenlő önmagához, s-ki dicsőség- és termékeny munkáság-könyezte hosszú életét a vallás iránt minden érdek nélkül való odaadással koronázta. Mindenki tudta, hogy főleg Guizot közbenjárására hivatott össze a synodus. Ez egyik részről elismerésre adott alkalmat, míg a más résznek komoly sérelmét képezte. Mind a mellett, őszinte tiszteletben részesült, melyet meg is érdemelt; jóllehet természetének és meggyőződésének egész erejével vett részt a küzdelemben, a nélkül azonban, hogy nyomást gyakorolt volna a tanácskozásra; mert hamis dolog, azt képzeln, hogy egy ily gyűlés nyomást engedett volna gyakoroltatni magára bármiben, bármelyik töredéke által. Feltűnt a jóakarát, melyet Guizot tanusított egyházi ellenfeleivel szemben; senki jobban nem munkált mint ő, arra, hogy a tárgyalás kellő mérvben történjék és az ő ajánlatára mondatott ki az ülések nyilvánossága. Megható jelenet volt, látni, midőn a synodus szószékére lépett parlamentarizmus küzdelmeinknek a régi bajnoka, a kormány egykori feje, és a francia ékesszólás egyik elismert mestere. Guizot megőrizte azt a tekintélyt, azt a parancsoló taglejtést, azt a szép, határozott nyelvet, mely mintegy talentumához van tapadva. A legegyszerűbb és legtermészetesebb nyelven szólott egész azon percig, midőn hévvel fejtette ki személyes meggyőződését a vallás természetéről, mely rá nézve elválaszthatlan a kijelentés fogalmától. Kétség kívül, több helyt észre lehetett venni gondolatában a hézagosságot, s azt, hogy szelleme itt is, mint egyebütt, inkább a magasból s nagyban látja a dolgokat, mint benső valóságokban; mindazáltal, jelenléte az 1872-iki synoduson eltörölhetetlen emléket hagyott hátra.

A jobboldalon Bois a mauntauabani theologiai fakultás tanára tűnt ki hatalmas szónoklata által. Ő volt az, ki minden nehezebb kérdésben a döntő beszédet tartotta. Delmas, lelkész Bordeauxban, átható szellemével ugyanazon ügyért harcolt. Vaurigaud, nantési lelkész, beszéde csínjával fénylett. Babut, ki a synodust megnyitotta és a nehéz és viharos vitákban anynyi tiszteletet tanusított ellenségeivel szemben, hogy teljes zavarba hozta saját pártjának is hevesebbejeit. A világiak sem hiányoztak a jobboldalról a vitában. Mettetal és Pernessin tekintélyes részt vettek; a második közepes bátorsággal. Egy szóval, a küzdelem nyugodt és méltóság teljes volt; jóllehet néha hosszúúra nyultak a fárasztó ismétlések miatt, mivel egy kérdés különböző alakban többször vissza került. Kétség kívül, a synodus nem volt képes ama csoda kivételére, hogy egy tanácskozó francia gyűlést megövjön egészen a heves mozgalmak és élénk félbeszakításoktól; az izgatottság két, sőt három ízben is kitört; mindazáltal, tisztelte az illem szabályait a nélkül, hogy elfelejtette volna, miszerint akár egyházi, akár politikai parlamentben első a vélemény-szabadság. A szavazatok egész végig ugyanazon arányban állottak: 47—48 a kisebbség részén, 61—62 a többségén. A törvény-projektumok előre készítették, mint a nemzeti gyűlésben, egy kinevezett komisszió által. A szabad vitakozást biztosító szabályok lelkiismeretesen megtartattak. Az egész világ fő protestáns egyházai u. m. Amerika, Skocia, Schweiz, követeket küldöttek a francia synodusra. Figyelmet költött a genfi egyház

képviselőjének, Coulin lelkésznek és a franciaországi szabad egyházak képviselőjének, Bersiernek beszéde.

III.

A synodus vitái egy tárgyban öszpontosultak, mely a reformált egyház helyzetéből folyt. A sürgető kérdés ez volt: a protestáns egyház megmaradhat-e emez anarchia állapotában, melyben már anynyi év óta van? E percben, midőn visszaadott önmagának, van-e joga képviselőjének szavazata által szentesíteni a dolgok ilyen állapotát? Nem tőle függ-e hogy a történelmi hagyomány szerint, egy a keresztyén egyház természetének megfelelő egyházi rendet helyettesítsen, alapul véve a keresztyének általános hitét? Ismerjük az evangéliomi párt feleletét, mely nem kívánta a synodust, és csak azért jelent meg, hogy véget vessen annak, mi szeméi előtt siralmas zavarnak látszék. Az ellenpárt véleményében szintén megoszlott. Hogy jól megérhessük a vita fontosságát, nem szabad elfelednünk, hogy azon esetben, ha a doktrina kérdése az orthodoxusok értelmében döntetik el, következményül előbb vagy utóbb szakadást fog vonni maga után; mert ha egyszer az egyház egy meghatározott tan alapján konstituálja magát, ama töredéknek, mely azt nem akarja, ki kell válni egy oly vallásos testületből, melylyel a legméjebb egyenletlenségben lenne. Itt nincs szó sem anathemáról, sem exkommunikációról a tekintély értelmében; elég az egyházi hit végleges meghatározása a végre, hogy a heterogén elemek külön váljanak.

Ezen egyszerre elvi és gyakorlati nagy kérdés képezte 1872-ben a vita tárgyát a reformált zsinaton. Három alakban lépett fel, melyek mind ugyanazon eredményben végződtek. Először, a synodus illetőségét vitatták. A baloldal tisztán tanácsadói szerepre kívánta leszállítani; mi határozatait teljesen fontosság nélküliekké tette volna. Ez első pont eligazítása után, a hitvallomás kérdése állott elő; s mintán ez is megszavaztatott volna, az került vala szönyegre, ha kötelező erővel bír-e ez? A mint látjuk, a vita a legszabályosabb folyamatot követte, s mintegy engedelmeskedett az ellenállhatlan dialektikának, mely kizárta a tulsapongásokat, hogy mind inkább a küzdelem lényeges pontjaira szoritkozzék.

Deési Gyula.

(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

Küküllő-egyházmegye rendkívüli közgyűlése.

Délelőtt 10 órakor gyűltünk össze a vármegyeház nagy termében, D.-Szt.-Mártonban, október; 8 án; kevés számú pap, s még kevesebb számú képviselő. Alig voltunk 21-en. Jelen volt m. Szilvássy Sándor főgondnok ur is, ki a gondnokok közül legtöbbször jön gyűlésbe.

Elnök, n. t. esperesünk, sajnálatát fejezte ki ily kevés számú tag megjelenése felett; indokolta rendkívüli közgyűlésünk egybehívását; egyszersmind a tagok figyelmét

felhívta az egyházi és iskolai ügyek iránt, kérve istennek kegyelmét: a gyűlést megnyitotta.

Első sorban az igazgató-tanács leiratai olvastattak, melyek az alábbirtakat tartalmazták:

1. Tudatja hivatala megkezdését;
2. Anyaszentegyházuik vesztességét m. gr. Bethlen Gábor status-főgondnok elhalálózása következtében;
3. Egyik kerületi képviselőnk választásának az egyházkerületi kögyűlés által történt megsemmisítését;
4. A szerződések körül újabban megállított eljárásokat;
5. A bethlen-sz.-miklósi legelő elkülönítésnél felhatalmazza t. Bedőházi János képviselő urat, egzszersmind esperes aa.-át az erdő, legelő elkülönítésnél és tagosításoknál, saját felelőségére, esetenként biztosokat nevezni ki.

Ezekből kiflyólag intézkedés tétetett 1) a status gondnok halálózását, minden egyházunkban — egy idejűleg — gyász isteni tisztelettel űlni meg. 2) egyik kerül. képviselőnk választásának megsemmisítése következtében — a törvények értelme szerint — új választás fog eszközöltetni.

Miután az egyházmegyei köz-pénztár megvizsgálására egy bizottság kiküldése határozatott, ki lett tűzve a törv. széki bírák választása. Megválasztattak a világiak közül: Vita Sándor, Timár Károly, Magyarai Sándor, Apáti Péter képviselők; a papok közül: Bátori János, Obán József, Sámuel József, Zsigmond Lajos, Erődsdi Pál és Szilágyi Károly. Az aljegyzőségről e sorok írója lemondván, ismét megválasztott, mely bizalmat megköszönve, ismételt lemondása után, a legtöbb szavazatot nyert Dali István, sz.-csávasi lelkész, lett aljegyző.

M. Horváth Gyula orsz. képviselő lemondását az isk. tanácsosságról előterjeszti — szóval — megbízás folytán, Bátori János lelkész-társunk, mit a kögyűlés ily alakban el nem fogadhatott és utasította megbízottat, tudatni az isk. tanácsos urral, lemondását írásban, vagy személyesen tenni meg. Addig is felkérte esperes aa. e hivatal ideiglenes helyettesítését eszközölni.

Érdekes vita támodott az iskoláknak tanszerekkel való felszerelése kérdésében. Mikor és mikint? E volt a lényeges kérdés, melyből önkint fejlődöt ki, hogy a tanszerek ára honnan fedeztessék. A megoldásnál segítségül jött esperesünk azon ajánlata, hogy beszerezvén a tan-eszközöket, személyesen fog körutat tenni és minden egyház iskoláját, a szükségességekkel ellátandja. Kimondta egzszersmind a kögyűlés, hogy az iskolai tulajdont képező taneszközöket az iskola, vagy eshetőleg az egyház, a tanoncoknak szükséges könyveket és egyéb kellékeket a tanoncok szülői fedezendik. Szegény sorsu gyermekekét pedig az iskola, vagy egyház pénztárából.

Érezve kögyűlésünk azon szomorú állapotot, hogy az „iskolai rendszabályok“ által a szoros felügyelet és iskolai ellenőrzés felelősége biztosítva nincs, azok érintetlen hagyásával — mint a melyek inkább az önképzésre céloznak — határozatul kimondá: körönkint isk. felügyelőket

alkalmazni. A felügyelők kinevezésére, ugy az utasítás kidolgozására esperes aa. kérésre meg. Mihamarább közlővén körlevél útján.

Több rendbeli kérés elintézése között legszomorubb volt a m. bogáti egyház azon kérése, melyben egyik tanítói állomásának megszüntetését és a fiu-iskola helyiségnek, mely az előtt kocsoma volt, ismét haszonbérbe kiadását kéri megengedtetni az 1872-73-ik tanévben, okul adván, az iskolai vagyon zilált állapotát, mely mai napig sincs tisztázva. A kögyűlés ovakodott egy ily értelmű kérésnek helybehagyásától; hanem az okok kiderítése s véleményadás végett, az oda kiszállandó bizottsághoz utasította.

A nap rövidsége, a tárgyak sokasága alkonnyatig nyújtá a tanácskozást s azt hiszem, mindnyájunk ohajtása: vajha, oly anyagi körülmények között lehetnénk, hogy több időt szentelhessünk a közygek elintézésére!

Nagy Domokos,
e gyűlés jegyzője.

K Ü L Ö N F É L É K .

= A mint említettük, a jezsuiták ügyében a pest-megyei kögyűlésen Haynald érsek tört láncsát; a pesti kommunitásban pedig e szomorú ügy még szomorubb lovagjává Klempa Simon apát vállalkozott. Igen sajnáljuk, hogy meg kell tagadnunk olvasóinktól azt a gyönyört, hogy valóban szarvas-okoskodását — lapunk szűk tere miatt — nem közöljük. Legyen elég, hogy Klempa ur csak abban a sorsban részesült, mint kollégája Haynald; a jezsuiták elleni kérvény pártolása egyhangulag kimondatott. Szeretnők látni, hogy vajjon van-e széles Magyarországon egyetlen egy törvényhatóság, mely máskint cselekednék? Mert ez csakugyan saját kezével írná meg önmaga felett ítéletét.

= Egy szomorú hirt kell regisztrálnunk. Szi-jártó Ignác, a tihanyi ref. egyház lelki-pásztorja, egy 28—29 éves, sok talentummal felruházott fiatal ember, múlt hó 22-én agyonlőtte magát, mert nem birt anynyi lélek-erővel, hogy nyugodtan tudott volna nyomorogni tovább is 200 frt. jövedelemből. Megdöbentő eset, nem csupán a morál szempontjából, mely tiltja és elítéli; hanem társadalmi tekintetből csak ugy, mint egyházi életünket jellemzőleg. Társadalmilag jelzi az erkölcsöknek ama lázult voltát, mely nélkülözi a jellem-szilárdságot, a kevéssel megelégedést és ha kell, a lemondást; egyházi tekintetben pedig szomorúan jellemzi azt a rettentő helyzetet, hogy sok pap, ki egy életet szentelt föl a tanulásnak, életét, családját oly öszszegből kell gédelgetni, hogy egy koldus többet bir öszsze kéregetni évenkint; egy napszámos, vagy cseléd pedig éppen sokkal többet szerez meg, mint ő. Akarjuk hinni, hogy ily megdöbentő esetek minél ritkábban fognak előfordulni; de jó lesz sokat, igen sokat elmélkedni e kérdés felett, mert ez oly théma, melynek szerencsés megoldása öszszefügg száz meg száz papnak és egyháznak életével; és meszszebb menve, öszszefügg a felvilágosodás eszméjével és a spéciális magyar nép jövendőjével. Ha fizetést nem adtok a papnak,

üresen marad az egyház, és a pásztoratlan nyáj zsákmányául fog esni a — farkasoknak. E kérdés fontosabb, mint minden dogmánk kérdése. A Szijártó sirja egy élő „mentő“ lesz igen sokáig a ref. status életében.

= „Minden“-ben egy kath. papot felfüggesztettek tanfelügyelői állásától azért, mert a jezsuiták kitiltása ellen intézett kérvényt az iskolai gyerekekkel iratta alá. A hivatallal való viszszaélés és ultramontán túlbuzgóság ennél többet érdemelt volna!

= Az olaszországi törvényhozó kamarák elébe egy javaslatot terjesztett Billia és Mária képviselő, a Rómában levő szerzetek eltörléséről. Egyelőre a kormány nem tartja alkalmasnak az időt a javaslat tárgyalására; de nem is baj, ha elmarad, mert olyan se hideg, se meleg az egész javaslat, t. i. a zárdák egy része megmarad, a más része eltörlötetik. Hogy van az a mese: a kecske is jóllakik, a káposzta is megmad. Hatalom ám még az a vatikán most is, pedig elénekelték már felette a „Circumdederunt“-ot. Nő, majd jön alkalmas idő s akkor eltörlik e haszontalan szerzeteket, melyek úgy illenek be már a civilizáció századába, mint a mumiák; csak muzeumba valók; vagy eltemetni, mint „holt kezét.“

= A föld kerekségén — pontos felszámítás szerint — 90 millió ember beszéli az angol nyelvet; körül-belül 75 millió a németet; 55 millió a spanyolt és 45 millió a franciát. A magyart beszéli 6—8 millió még ez idő szerint; de ha nem ügyelünk magunkra, ha iskoláinkat nem ápoljuk féltékenyen, mint a szemünk világát, betelik rajtunk is, hogy a nagy halak megeszik a kisebbeket; különösen, ha ellent nem állunk annak a vésteljes áramlatnak, mely most, midőn szabadabban lélezkünk, úgy vett körül, mint a levegő, s melynek neve germánizáció. Küzdjetekek ellene; mert ez nagyobb veszély, mint voltak a török háborúk; vagy a — pestis.

= Hogy kulturai szempontból hol áll Schweiz, semmi sem bizonyítja oly szembetűnőleg, mint azon nagy horderejű tény, hogy nincs egyetlen egy állam, melyben a lakosság annyit olvasna, mint e kis köztársaságban. E kis államban 2,090 köz-könyvtár létezett 1868-ban, míg a szomszédjában fekvő Olaszországban, melynek a közép-korban már Dantéja volt, ugyanekkor még csak 210 volt. Zürich-kantonban magában 267 van; tehát, 32 négyszög mértföldön 57-tel több, mint az 5800 mértföldnyi olasz királyságban. A schweizi könyvtárakban 1868-ban 2.490,312 kötet könyv volt s ezekből 1.103,135 talált olvasóra; tehát, nem csak van könyv, hanem használják is. A német Schweizben minden 1,208 lakásra esik egy könyvtár: a francia részben szintén 1274-re egy. Baselben, Genfben 390 kötet jut száz lakásra. És így tovább feljegyezhetnők e szép adatokat Schweiz dicsőségére; ha nem folytáná el szívünket az elbusulás, hol állunk mi ettől, midőn egész vármegyéken az egyetlen olvasó könyv egy hitvány naptár s úgy félnek a könyvtől, mint az ördög a tömjéntől. Pedig a borju és malac mellett, bizony, elférne valami maradandóbb is, mely biztosítaná a magyar név becsületét és maradandóságát.

= Sajtó hiba. Azoknak, kik adófizetéssel, rossz utak-

kal, marha-vésszel, cselédből lett házaszszonnyal, gonosz mostohával s több ily kalamitásokkal vesződnek: fogalmuk sincs arról a veszedelemről, mit „sajtó hibának“ nevezünk. Midőn bűvös helyett „bűnöst“ szednek, piros helyett „borost“ és kegyelem helyett „veszedelmet.“ Egy ilyen írot látni, kit a sajtó hibák üldöznek anynyi, mint a kalitba zárt oroszlyánt figyelemmel kísérni; nem tudjuk elhatározni: busulni volna-e több kedve, vagy dühösködni? Kérjük olvasóinkat, hogy mult számunk első cikkének második kolumnája első hasábjának alólól fölfele a 15-ik és 16-ik sorában „plátánfa“ helyett olvassanak „pálma“-fát.

KÖRÖZTETNEK.

1229—1872.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben:

1. A bágyi tanítói állomás; a tanító egyszersmind énekvezető és orgonista. Évi javadalma 275 frt. és tisztességes szállás.

2. A csekefalvi kántor-tanítói állomás, melynek évi javadalma 156 frt. o. é. és lakás.

Pályázati határnap mindkettőre nézt 1873 januar 15.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, december 2-án, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1228—1872.

Romániában, a ploesti lelkészi állomás, melynek évi javadalma 40 dr. cs. k. arany, tisztességes lakás, a parokhiális kertnek fele-része és a stóllák kétharmad része.

A rendes lelkészi teendőken kívül, kötelessége a lelkésznek, az iskolában napokint két órát tanítani s mint iskolai igazgató az iskola felett őrködni.

Pályázati határnap 1873 január vége.

A folyamodványok Kolozsvárra a mtgs. igazgató-tanács-hoz küldendők.

Kolozsvártt, december 2-án, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1237—1872.

Szilágy-szólnoki egyházmegyénkben, a vérvölgyi orgonistasággal öszszekötött tanítói állomás; évi jövedelem:

1. 60 véka elegybuza.

2. 50 véka szemes törökbuza.

3. 50 veder bor.

4. 140 frt. dézmkárpótlási kamat.

5. Fordulónkint 3 véka férőü szántó föld, melyet a tanító mivellet.

6. A temetőben termő fűnek és gyümölcsnek $\frac{1}{3}$ -da.

7. Egy szobából és konyhából álló lakás a szükséges mellék-épületekkel.

Pályázati határnap 1873, január 14.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, december 3-án, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 12, 1872.

102—50. SZAM.

Megjelenik minden esztendőben egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztési iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Előfizetési felhívás

az

„ERDÉLYI PROT. KÖZLÖNY“

1873-ik évi III-ik évfolyamára.

Most, midőn egy újévnek küszöbén állunk, egy nyílt és bizalmas szót kívánunk szólani önökhez, kik az „Erd. prot. közlönynek“ két éven át hűséges támogatói voltak anyagi és szellemi részvételükkel. Ohajtjuk, hogy megértsenek minket s a szerint intézkedjenek a jövőre nézve.

Nem akarunk szólani azon reményekről, melyekkel lapunkat megindítottuk; sem törekvéseinkről, melyeket igen sok kedvezőtlen körülmény miatt, csak részben valósíthattunk. Hanem, egyszerűen utalunk lapunknak immár két éves folyamára, mely a nyilvánosság előtt áll, s melyből olvasóink megítélhetik: méltók vagyunk-e arra, hogy lapunk még éljen, vagy megszüntessük?

Mert határozottan erről van szó. Egészen nyíltak akarunk lenni.

A lefolyt két év sok keserű tapasztalásban részesített minket, kik a szerkesztés és kiadás gondját vállainkra vetők. És e tapasztalás egyiránt leverő: mert anyagi tekintetben nem részesültünk oly támogatásban, mely egy ily vállalat életben maradását biztosítja; és szellemi tekintetben is sokkal részvétlenebbeknek mutatkoztak eddig egyházkerületünk értelmes hivei, mint azt várni, jogos reményünk lehetett.

Azonban, az utolsó nézve, teljességgel nem esünk kétségbe. Idő kell arra, míg az emberi szellem levetközi tartózkodását; míg öregebb hivatalársaink megijónek ama gondolathoz, hogy a nyilvánosság előtt megjelenni, tisztesség s hogy tapasztalás által gyűjtött bölcsességükkel jót tesznek a köznek; és idő kell, míg az ifjabb nemzedék oda fejlődik, hogy gondolkozásában megállapodván, felvegye ügyeink vezetését a sajtó útján is.

Mind a mellett, megtettünk, a mit lehetett. Nem volt egyetlen fontosabb kérdésünk, melyről tájékoztatást ne nyújtottunk volna; figyelemmel kísértük úgy a hazai, mint a külföldi mozgalmakat; iskolai ügyünket anynyira méltattuk, a mint éppen megérdemli; megmutattuk, mire vagyunk képesek az elméleti theológiában csak úgy, mint a gyakorlati téren; nem hiányzott buzdító szavunk a humanitárius irány előmozdításában és mindenek felett, szemünk előtt tartottuk specialis erdélyi egyházkerületi ügyeinket: és e téren, el merjük mondani, hogy a mióta fennáll szuperintendenciánk, anynyi tájékozottsággal soha sem bírtak, mint most, a mióta lapunk fennáll.

S mind ezekért teljességgel nem részesültünk azon anyagi támogatásban, melyet méltán megvárhattunk, s mely tisztessége volna ötszáz lelkésznek, kik háromszázezer reformátusnak hirdetik az igét. Nem a mi anyagi megjutalmazásunk hiánya busit; hanem az, hogy csökkenőben látjuk a meleg érdeklődést; azt a buzgóságot, mely nélkül nem csupán egyházas, erkölcsi életünk teng, hanem kockáztatjuk a valódi protestántizmus rendeltetését, mely a szívek meg-nemesítésében, az értelem felvilágosításában, az emberi akarat-erőnek ama puritán formálásában nyilatkozik, mely irtozik minden gyarlóságtól és csak nemesre, szentre törekszik; és kockáztatjuk magyar hazánknak fenmaradását, mely egyik erős oszlopát éppen a protestántizmusban találja.

E magas érdekek ösztönöznek, hogy még ne tegyük le tollunkat, azon reményben, hogy a mit eddig elmulasztottak barátaink, azt a jövőben kipotolni igyekeznek az által, hogy nem csak megmaradnak lapunk pártolói közt, hanem azon lesznek, hogy fölverjék a késedelmezőket, s minél többeket nyerjenek meg ügyünk anyagi támogatására is. Ha minden előfizetőnk még csak egyet fog maga mellé szerezní, oly lapot adhatunk, mely dicsőségeül fog szolgálni egyházkerületünknek. Erre kérjük barátinkat; ellenkező esetben, rövid tengődés után, meg kell szüntetnünk lapunkat, mely bizonyosan ürt fog hagyni maga után: s akkor fogják érezni olvasóink, hogy mi

volt e lap, midőn már nem lesz s még az eszme is utána vész, mert erősen meg vagyunk győződve, hogy évtizedek fognak elmúlni, míg hasonló vállalatba merne valaki kezdeni. Ezt kérjük, gondolja meg mindenki,

Mi részünkről nem fogunk kimélni semmi fáradságot, hogy oly lapot adjunk, mely kielégítse a szabadon gondolkozók igényét; s egyházkerületünk szükségéinek minden tekintetben megfeleljen.

Lapunk előfizetési díja a „Prédikátori tár“-melléklettel együtt:

Évnyegyedre	1 frt. 50 kr.
Félévre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Kiadó-hivatal, hová az előfizetések (posta-utalvánnyal, vagy bérmentve) küldendők: külmagyar-utca, 237 szám.

Kolozsvártt, decemberben, 1872.

Szász Domokos

ev. ref. pap, mint főmunkatárs,

Szász Gerő

ev. ref. pap, mint fel. szerk. és kiadó.

Több tisztelettel.

(Folytatás és vége.)

De, ha a nép éppen oly felvilágosult is lenne, mint némelyek nagy szavakban hirdetni szeretik: vajjon, a mivelte embernek lelkére is nem hatnak-e a kegyelet érzései; vajjon, közönyösen tekintheti-e, ha az ő istenségről való fogalmai gúnyosan megtámadtának; ha vallásos cselekvényei félre magyaráztatnak; ha erkölcs-nézetei elavultaknak kiáltatnak, s családi, patriarkhalis gondolkozás-módja nevetségességé tétetik?

A házasság is eddigelő isteni intézménynek tartatott, s egyházilag köttetett; most már, mintha a haza üdve, fennálhatása annak módosításától függene: oly nyakra-főre, rögtönözve, polgárosítani akarják, s végetlen előnyöket remélnék attól. De, vajjon azon országokban, hol az már tetteleg fennáll, mint polgári intézmény, s szerződés: szilárdabb, boldogítóbb-e a családi élet; kevesebb botrány történik-e benne; s ha elhordozhatatlanná válik igája, éppen oly könnyen felbontható-e, mint sokan hiszik?

Eddig a vallastan, s bibliai történelem egyik első tanulmánya volt a népiskolai életnek, most azt sokan szükségtelennek, mások károsnak, s a mivelődés szellemével ellentétesnek tartják annak tanítását. Vajjon, ha kiküszöböltetnék a vallastan s bibliai történelem tanítása a népiskolai rendszerből, derekabb, moralisabb emberek képződnének-e a nép embereiből?

Egyházi szertartásainkon is nyakra-főre teljes átalakítást ohajtanának keresztül vinni sokan. Szükség van-e reá? Midőn egyházi szertartásaink a leg-egyszerűbbek s azoknak szaporítása protestáns nézeteinkkel ellenkezik: vajjon azon egyszerű éneklésen, imán s egyházi szónoklaton van-e oly sok változtatni, ujitni való?

Egyházi külső szerkezetünk, melyben anynyi abnormitás volt, képviseleti alapon ujba öntetvén, midőn átalakítása már oly sürgössé vált vala, az érdekeltséget még is oly kicsi mértékben fokozta, hogy faluhelyeken a presbyterium tagjait alig lehet összeállítani; egyházmegyei gyűléseken pedig a világi elem nem jelenvén meg, a létszámot többnyire a papság adja; s ilyszerű jelenet a kerületi gyűlésen sem leend ujdonság.

Botránykozással olvastam az „Erd. Prot. Köz-löny“ egyik számában, hogy egyik egyházmegyében papi értekezlet vala tartandó azon kérdéstről: hogy miután Nagy Gusztáv ur azt mondotta, hogy neki elég a Jézus, Krisztus nélkül; értekezzenek arról, hogy nekik is „nem lenne-e elég a Jézus Krisztus nélkül.“ Nem tudom, e Krisztustalan értekezletet megtartották-e; és hogy mikint decidált az érdekelt egyházmegye; de sajnálnom kell, ha egy egyházmegye, a drága idő felhasználására sürgösb értekezleti tárgyat nem talál. Talán szégyenlik Krisztus evangéliomát, mely „istennek hatalma a hívők idvességére?“ Nem hajlandók Pál apostolt követni, kinek „mind életében, mind halálában nyeresége volt a Krisztus?“ Krisztus nélkül ohajtanak lenni, s nem azon törekednek; hogy „mindenestől fogva nevedjenek abban, a ki fő, t. i. a Krisztusban.“ (Efes IV. 15.) vajjon, ha a krisztianizmust megintgatják, lehetnek-e tiszta lelkiismerettel papjai Krisztus evangéliomának? Az ember-Jézus fentarthatja-e azon épületet, mely a Krisztus istenségének hitére van alapítva? Szilárd, boldogító lehet-e azon morál, mely a fiu által, az atya nevében hirdettetett: ha mi a keresztyénség dogmáit, melyek iránt oly méjj kegyelet élt az emberekben, s melyekért mindent készek voltak elszenvedni időnkint, ábrándozó, vagy

modern nézetekért, ellökjük? Vajjon, a Krisztus által épített, s ezrodévek óta fennálló épületen nem lehet-e egyebet javítani, mint alapjai alá ásni, s az egész épületet megdöngetni?!

Még a külső tárgyak iránt is méjj kegyelet él az emberek lelkében: mennyivel inkább azon hit iránt, mely szeretni tanítja azon fő-lényt, kit a válásos hit és meggyőződés a világ okának és igazgatójának vall; szeretni tanítja az embereket, kikre nézve Jézus a testvériség magasztos eszméjét létrehozta; s szeretni tanítja azon mestert, ki életét adá az emberekért, s a legszentebb, s a legnemesb tudományt közölte a világgal, s remélni tanított az élet szenvedései között, s megóv a kétségbeeséstől a halál küzdelmeiben.

E hitet meg lehet ingatni; ki lehet tépni az emberi lélekből: de micsoda kárpotlást tudnak nyujtani érte? A materializmus önző; a nihilizmus rideg, sivár tanát?!...

Egy gyűrű, egy hajfűrt, egy szalag, egy könyv, s egyéb értéktelen tárgyak végetlen becsükké válnak a kegyeletes szív előtt, ha azokat szeretett rokonától, barátjától nyerte; s kevésbé lenne-e becses az ember előtt hite, reménye?

Vajjon, midőn a gondolat, szó, sajtó felszabadult bilincseiből: éppen a lélek kegyeletesen őrzött szent kincseit kell-e a tudomáynak, tudákosságnak, s ujtásvágynak bolygatni, megtámadni? Nincs-e nemesebb, gazdagítóbb, s kevésbé kártékony tere a működésnek? A babona, vakhit, ultramontanizmus tövisei nem sörgösebben kiirtandók-e, mint a hit élet-fájának kivágása? A társadalom megromlott morálja; az abban lábra kapott közöny; érdektelenség; az anyagi élet működéseinek nemes irányban való vezetése; a bűn fertőjébe feneklett proletariusi osztály sorsának javítása sat. sat. nem sürgősebb tárgyai lehetnek-e az elmélkedésnek és cselekvésnek? Lelkészeink s theologusainknak egy része a Diogenes szerepét láttatik vinni: midőn mindenfelé mozgást, élénkséget, működést szemlélnék, hogy ne láttassanak henyélni, az üres hordót hengergetik elő-hátra, s midőn az evangéliomot bevégzettnek tekintik, s ahoz semmit sem toldhatnak: ohajtják azt revideálni, a benne lévő dogmákat az újvilágnézleti szellem szerint átalakítani, javítani, vagy eltörteni. Vajjon az eredmény hová ütne ki?

Uraim, az élet mezején van elég irtani, gyom-

lálni, javítani, plántálni való, a hol munkásságunkat nemesen hasznosíthatjuk; ne alkalmazzuk azt a legszentebb, s a nép kegyeletes érzésében nyugvó tárgyakra. A zoltáriró szerint, ne üljünk a csufofodóknak székébe; s ne hallgassunk azokra, kikről mondja Dávid király: a bolond így szól az ő szívében: nincsen isten! Hisz tudják, mit mondott volt Galilei, midőn vissza kellett vonnia a föld mozgásáról hirdetett tanát: „és még is mozog a föld.“ A legfőbb lényről való hitet is megingathatják; a tudomány fényes dialektikával támadhatja meg az emberi lélek legnemesb hitét; de az letiportatva is, még is mindig e meggyőződéssel emelkedik fel: és mégis, van isten! Revideálhatják a szent könyvet; gúnyolodhatnak az abban foglaltatott tanokkal: de, vajjon tudnak-e nemesebb tudományt felmutatni? Tudnak-e a szentség, önfeláldozás tökéletesebb példányát felmutatni Jézus Krisztusnál, ki hitünk szegletköve; s ki hinni, szeretni, remélni megtanított? Tudnak-e a lélek megnyugtatóására, sovár vágyai enyhítésére vigasztalóbb ígųretet hirdetni?

Hadd nyilvánítsák a zsidok botránykozásnak, a görögök bolodságnak a mi működésünket; mi hirdessük a hivatalosoknak a Krisztust, az isten hatalmát és az isten dicsőségét, s a mi dicsékedésünk az urban légyen!

Probálta már elégszer két ezredév alatt a hitetlenség, a kevély tudákosság, a naturalizmus, materializmus s több efféle „izmus“ megdönteni a Krisztus által alapított országot, de sikertelen: mert azon többé a pokol kapui is diadalt nem vehetnek; Ne csatlakozzunk még is annak ostrom lóihoz.

— Szándokosan nem hivatkoztam senkire ez értekezés folyamán, s idézeteket sem alkalmaztam állításaim bizonyítására; mert e kérdést vita tárgyává tenni, semmi esetben sem akartam. Azonban, a modern hetykélkedéssel, a tudákos fitymálkodással a vallásos ügyekben, minden nyomon mind a megjelenő némely röpiratokban, mind a társalmi téren szóvitáknál folytonoson találkozunk. Sőt itt — ott, lelkészeink elröppent gondatlan nyilatkozataiban is e szellemet gyakran felismerhetjük. Nem időszerűtlen tehát a kiáltó szó: — „több tisztelettel a kegyeletek iránt!“

Orthodoxus.

Az igazgató-tanács üléséből,

Kolozsvártt, november 23-án, 1872.

Elnök mltg. gr. Kún Kocsárd. Jelen voltak: főt. Nagy Péter, püspök, Lészai Ferenc, Ince Mihály, Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és titkár helyettes, Bodor Antal.

1. A f. évi augusztus 18—26-án tartott közgyűlés jegyzőkönyvének még nem rendezett része összeállítására hozatván szönyegre: rendezése végett, Szabó Sámuel és Dr. Kolozsvári Sándor tanár aa.-i bizattak meg.

2. Dáne István v.-hunyard-zaránd egyh. megyei esperes aa. jelenti, hogy a petroszén—petrillai községben telepen 200-nál több hitfelekezettünkön lévő lakos van, kik számára lelkészről gondoskodva nincsen; s kéri, hogy valamely közeli egyház-községi lelkész a lelkészi teendőik végzésével bizassék meg. Felhivatott nevezett esperes aa. hogy az illető telepen lakó hisorsosainkat név szerint irassa egybe, hogy annak alapján a pénzügyministeriumtól a beszálló lelkész részére segély eszközöltessék, miután a r. kath. hitfelekezettük részére állami költségen lelkészség és templom állíttatott fel.

3. Szakács István, esp. aa. a mákói iskola kiközösítése tárgyában kötött szerződés megerősítését kéri. Megerősítették.

4. A ploesti egyház jelenti, hogy a lelkész fizetése évenként 40 drb. arany, a parokhiális kertnek fel részre használatul és a stolának $\frac{2}{3}$ -ad részéből áll. Közöltetik Nagy Péter püspök aa.-val, a pályázat eszközölése végett.

5. A m.-vásárhelyi főtanoda előjárósága a Filep Péter alapítványi vagydon kezelő bizottmány elnökével gr. Tholdalagi Viktor aa.-t ajánlja. Megerősítették és a bizottmány működése megkezdhetése végett szükséges intézkedések megtétettek.

6. Benedek Ferenc, esperes aa. kéri, hogy a kutyfalvi egyház kisajátított fekvői után megállapított kárpotlás kivételéseért intézkedés tétessék. A m. k. vasut-igazgatóság az ősszeg kiadására felhivatott.

7. A vallás és közoktatási miniszterium újlag megsűrgeti a tanodák 1871-72 évi statistikai kimutatásának beküldését. A mely tanodák előjáróságai még nem küldötték be, újlag felszólíttatnak, hogy haladéktalanul küldjék be.

8. Benedek Ferenc, esperes aa. felterjeszti a Tokai János bogáthi lelkész aa. kérését, melyben jelenti, hogy a gr. Wass Otilia urnó által gr. Bánffy Béla és Hersch Mózesnek eladott m. bogáthi jószág után eddig járt képét a vásárosok kiadni, nem akarják. Felhivatott nevezett esperes aa. hogy mutassa ki, miszerint a közzé tett felhívás folytán, a kérdéselt képét mikint biztosította az egyház részére.

Kolozsvártt, dëbember 2-án, 1872.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök, Jelen voltak Lészai Ferenc, Ince Mihály, Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám, és titkár helyettes, Bodor Antal.

1. Dáne István esperes kéri, hogy a feltételek telje-

sítve levén, a borbát-vizi és v. hunyadi egyházak részére az 1871. évi államsegélyből utalványozott 100—100 frt. adassék ki. Pénztárnok aa.-nak meghagyatott, hogy kamataival együtt adja ki.

2. Gr. Kún Károly aa.- kéri, hogy a kis-eskülli tagosítás alkalmával nevezett egyház képviselőjére hatalmaztassék fel. Felhatalmaztatik.

3. A küküllővári egyház panaszt emel, hogy n. gondnok Bágya Ferenc örökösei, állítólagos követelésük biztosítására, az egyház okmányait visszatartják. Az ügyállás felfejtése és véleményezés végett, áttétetett Benedek Ferenc, esperes aa.-hoz.

4. Főt. Nagy Péter, püspök aa. jelenti, hogy az ideai közgyűlés határozata értelmében, Karácson Mózes, udvarhelyi és Lukácsfi Lajos, erdővidéki espereseket a közkereset elintézéséig, hivataluktól felfüggesztette és az előbbi egyházmegyében Solymosi István, az utobbiban Szász József jegyző aa.-it helyettesítette. Tudásul vétetett.

5. Almási Sámuel, esp. aa. felterjeszti a kőrői lelkész, Dosa Imre panaszát, mely szerint a deézsi m. kir. adóhivatal a nevezett egyház egyenértéki adóját 1860—1870-ig terjedő időre, többszöri sürgetésük dacára, csak 1872-ik évben rótták ki 280 frtban; 30 nap alatti befizetését hagyta meg és a m. kir. pénzügy-igazgatóság, kérvényük folytán, csak 2 havi idő haladékot engedett: mely sérelmes eljárás orvoslását kéri. Felkéretik a m. kir. pénzügyminiszterium, hogy az egyház hibáján kívül 12 éven át ki nem szabott egyenértéki illeték rögtöni felhajtásával ne terhelje anynyira ez egyházat s az illetéknek négy egyenlő részbe való befizetésére 4 évi időhaladékot engedélyezzen.

6. Bányai Vitális, pénztárnok aa. beadja a hátralék-kamatokról való kimutatását. Miután a 20,000 frtot meghaladó kamat-hátralékok felhajtása végett egyházkerületi ügyvéd Csulak Dániel működése eredményre nem vezetett: egyházkerületi ügyvédül ideiglenesen ügyvéd Bodor Pál választatik meg s az irományok és pénzek átvételére és adására Bányai Vitális, pénztárnok, Szabó Ádám, számvevő, és Bodor Antal, helyettes titkár küldetnek ki.

7. Bartha Lajos, dévai és Zajzon Ferenc, sz.-udvarhelyi lelkész aa.-i jelentik, hogy az előbbi a dévai alreáltanodában, az utobbi az sz.-udvarhelyi fő-reáltanodában a hitoktatást díjtalanul végezni, nem hajlandók. Felkéretik a vallás és közoktatási miniszterium, hogy a hitoktatók részére folyosítson rendes illetéket; nevezett lelkész aa.-i felkéretnek, hogy az érdemleges határozat hozataláig, egyházuink érdekében a hitoktatást folytassák.

8. Bányai Vitális, pénztárnok aa. beadja jelentését a mikeszasi kárpotlások mennyiségéről. Ágoston Mózes esperes aa. részére 30 frt. urbéri kötvény és 5 frt. 20. kr. kiegyenlítési készpénz; Ráduly Zsigmond volt mikeszasi lelkész részére 100 frt. kötvény és 20 frt. 23. kr. kiegyenlítési készpénz és Márk Antal tanító részére 300 frt. kötvény és 8 frt. 23. kr. kiegyenlítési készpénz folyosított.

9. A Geese ember-szereteti alapítvány több rendbeli számadásai elintéztettek.

Ezeken kívül, több napi tárgy intéztetett el.

Krisztusban vetett hit által, ki megholt a mi bűneinkért és feltamadott a mi megigazulásunkra." Miután így felnyitattott az atyák hitének hagyománya, a nyilatkozat megállapította, hogy e hit tényleg ma is áll az egyházban s hogy az egyház istentiszteletében minden vasárnap vallja is azt. „Franciaország reformált egyháza fentartja e szakramentumaiban jelentkező keresztyéni nagy tényeket, melyeket vallásos ünnepein meginnepel és liturgiáiban kifejez, főleg a bűnvalótlóságban, az apostoli hitformában és a szentvacsora liturgiájában." E nyilatkozattal szemben, két vélemény nyújtott a gyűlés elé, egyik a radical baloldaltól, mely a vélemények végetlen szabadságát formulázta; a másik, aláírva a középpal képviselői által, alapjában ugyanazt kívánta, de előbb megállapítva Jézus Krisztus személyének és tudományának összehasonlíthatatlan természetét, a nélkül azonban, hogy egy szóval is hangsúlyozta volna a szentírás természet feletti jellemét.

A kérdés egész lényegében volt feltéve; kétértelműségről sem lehetett szó, főleg azon magyarázat után, melyet Bois adott előterjesztésének. „Közöttetek és közöttünk, monda ő az evangélium tisztán philosophiai párt híveihez, az a különbség, mely két különböző vallás között." A vitaközlés hosszu és fényes volt. Az evangéliumi párt javaslata szétvitetett minden részében. Beszélték, hogy a baloldal szóncokai előre kiosztották a támadási pontokat, mint egy jól vezetett ostromló sereg. Pecaut és Gaufrés megrázkodtatták az érzellem hurjait, erővel követelték vissza helyöket a protestantizmus tűzhelyénél. Ez nem egy eszményi, elkülönözött egyház a jelenkori egyháztól; minden megoszlásai dacára, bírja a leghősiesebb emlékek közösségét, bírja a keresztyén szabadság dicső hagyományát. Nekünk egymásra szükségünk van önmagunkért s azért is, hogy a nekünk kimutatott téren működhesünk. Az elszigetelés tehetetlenségre vezet A reformáció szétszakadva a katholicismustól, felvonta a hidat a keresztyénség e két nagy töredéke között és azolta többé nem eresztette le. Keressük az egyesülést a dogmák felett a kegyesség, buzgóság és tevénytég megkettőztetésében. Követeljük, hogy ne száműzessünk vallási hazánkból, melynek határait lehetetlen önmagában határozatlan tannal jelölni meg! Viguié és Coquerel Athanasz ugyanezen themát fejtegeték. „Semmi polgári háború! Kialta a második szóncok. „Ne ujtsuk meg belső egyenetlenségünket mi akkor, midőn a porosz városunk kapui előtt állott. Nekünk küzdenünk kell a babona és atheizmus ellen, sorakozzunk. Vegyük az egyházat a jelen valódiságában, s nem fogja senki tagadni, hogy a mi irányunknak is van benne elég hely. Órizkedjünk a természetlen doktrinarizmustól, mely a valótságot a maga képére kívánja alakítani a helyett, hogy amabba fogoznék." Természetes, hogy Coquerel beszédéből nem hiányzott a szellemdus apologia a tanok különfélesége felett, mely neki kedvenc themaja.

Colani a kritika ügyes és kéréllhetlen bonckésével szelldelte fel az előterjesztett nyilatkozatot. Egyenkint véve a konfeszzió minden artikulusát, állította, hogy napjaink szelldibb orthodoxusainak nincs több joguk, azt magukénak tulajdonítani, mint ellenfeleiknek. „Ti ragaszkodtok lény-

gileg a reformáció tantételeihez; de egy sem hordozná közületek a dicső és nyomasztó terhet. E tanok egy hatalmas és következetes rendszert képeznek, melynek ivezeti zártkőve a prédestináció absolut tana; mit csináltok azzal ti, ti, kik a szabadakarat apologistái vagytok? Földidézitek a szentírás souveraine tekintélyét, és megtagadjátok a szavak ihletőségét. Kardinalis dogmákat Jézus istenségéről, nem a niccai konciliüm szigoru értelmében állítjátok meg. A bűnhödés föllői elméletetök ép oly ingadozó. Felhozzátok nekünk a keresztyén innepek által feltételezett természet feletti nagy tényeket, és az apostoli symbolumban kifejtett csodákat; holott ezen nagy tényeket át lehet változtatni és ki lehet bontani a természet-felettség durva köpenyéből. A Krisztus feltámadásáig nincs egyetlen egy tény is, melyre ne lehetne alkalmazni ez idealis magyarázatot, melyet már szent Pál leveleiben megtalálunk." „Mi nem vagyunk megoszolva, monda Fontanes, csak a felett, mi Jézus Krisztusból hullává változott." Egyik, mint másik szóncok azzal végzé beszédét, hogy egy oly ingadozó és ellentmondó orthodoxiának nincs joga, kizárni bárminémü irányt, és hogy többet érne az egyesülést a vallásos érzellem és szabadság magaslatán keresni.

A replika éppen oly bátor volt, mint a támadás. Bois volt az ki az elhatározó órában némileg összekötőző a kévét. Az evangéliumi töredék képviselői kezdetben a végre sorakoztak, hogy szétoszlássák az ellenfél által felidézett remképeket. Szemökre vetették volt, hogy szét akarják oszlatni a synodust és nyilatkozatuk által arra igyekeznek, hogy az emberi értelem hercules-oszlopát állítsák fel. Semmi sincs távolabb szándékaiktól. „Mi az egyház hitét állapítjuk meg, nem teremtyük azt, szóla D'Hombres, lelkész. Egyedül arról van szó, hogy határozottan formuláztassanak a vallásos társaság alap feltételei." Bastie, a synodus elnöke, határozottan állította, hogy e feltételek nem lehetnek mások, mint hitbeliek. „Hogyan, monda Guizot, ti nem tudtok egyetlen társaságot alapítani a nélkül, hogy ne kívánnátok meg a csatlakozást azon elvhez, melyet amaz pártfogolni akar, és az egyházat más feltételek alatt akarjátok fentartani? Az nem lehetséges; ennek az okosság ép ugy ellent mond, mint a hit." És, ne képzelje senki, hogy komoly összhangzásra talál az érzelmek, emlékek és vágyak eme tömkelegében, a mi vé némelyek alászállítani ohajtanák a reformáció hagyományát. Ez lenne a legingadozóbb, a leghatározatlanabb valami. Hová vezet e határozatlan mánia, melyet a szabadság névével ékitenek? Nem tudjuk-e, hogy egy lelkész, midőn konzistoriuma némi nyughatatlanságot nyilvánított némely a szószékre vitt elvek miatt, megtagadta a magyarázatot, azt állítván, hogy távol attól, hogy joga lenne őt valakinek gondolataiért számadásra vonni, még azt sem ismeri el, hogy önmagától megkérdesse azt! Egyébiránt, az bizonyos, hogy a radikal párt határozottan és tisztán tagadta a természet felettit; és ezt a szynoduson teljes őszinteséggel nyilvánította.

Deési Gyula.

(Vége következik.)

T Á R C A.

A franciaországi protestánsok közzsínata

(Folytatás.)

Hétfőn, június 10-én kezdődött meg az illetékességi kérdés felett a vita. Jalabert lépett először sorompóba, egy napi rendet terjesztvén elő, mely a szynodust a szükségességnek s az egyház különböző pártjai által táplált ohajoknak és érzelmeknek autorisált organumává csökkentette, mely mintegy hivatva van az egyesítés és békeesség művének megtevésére. A harmadik párt, küldetéséhez hiven járt el, mely abban állt, hogy gyengítsen minden lökést, megtompítson minden szögletet, hogy simítsa, a nélkül azonban, hogy építene. A baloldal egészen Jalabert napirendje mellett szavazott. E párt azt a szerepet játszotta Párizsban, a mit az inopportunisták a konciliumon; ez is minden áron ki akarta kerülni a kérdés lényegét s az alaki kérdés köpenyébe kívánta burkolni. Azon bizar helyzetben volt, hogy a tagadás általános szabadságát az egyház függetlenségének feláldozásával mentse meg, mert képviseltetésének érdekét és tekintélyét csak a polgári kormányzat hasznára csökkentette. Egyébiránt, e helyzet az állammal szemben nem volt új. A radikálpárt tul-kormányias volt az egyházi ügyekben, egész a két hatalom külön választásáig, melyet két év óta keresett. Az állam természetesen kényelmesebb, mint egy szynodus, mert csak a külső renddel foglalkozik. Az egyes egyházak addig, míg a kultusz-miniszteriumtól függenek, hihetnek a mit tetszik. Egészen másképp áll a dolog, ha az egyháznak megvan a maga képviseltetése és önkormányzata. Ezen kívül, a szakadás kikerülésére, midőn a vallásos és erkölcsi kötelék hiányzik, egyetlen ezköz a hivatalos kötelék fentartása. A baloldal hát helyzete és vallási politikájának hagyományaihoz következetesen járt el, midőn oda munkált, hogy a francia reformáció e parlamentjét jóakaró állam-tanácsná alakítsa.

Jalabert, Larnac, semmisítőszéki ügyvéd, Penchinat, ügyvéd, a nimesi törvényszéknél és Clamageran Párizsból, voltak nevezetesebb szónokai a pártnak, mely a szynodust így kicsinyíteni akarta. Micsoda jogon, mondának ők, emelkedik törvény erejére egy egyszerű rendelet? Egy konkordatumos egyház kormányzata nem módosítható oly könnyen. Az bizonyos, hogy a germinali törvény hallgatással mellőzte az általános szynodust; az 1852-ik évi mart. 26-iki rendelet még említést sem tesz róla. Az egyházak szabályszerűen nem kérdeztettek meg. Egyébiránt, amazok nem is láthatják e jelen szynodusban valódi képviseltetésüket, mert az összeírás hiányos alapra volt fektetve annyira, hogy 160,000-re tehető azok száma, kik nincsenek képviselve. Egy így kinevezett szynodus nem birhat konstituáló hatalommal, főleg midőn határozatai szakadást idéznének elő. Elégdjünk meg, az lenni, a mi a notablek gyűlése volt a francia forradalom hajnalán; készítsünk elő egy szabályszerű alapon összeüzlendő közzsínatot. Az ellenfél replikája tömör és

erőteljes volt. Laurens, Saverdunból, védte a jobboldal nézeteit. Támogatta őt Mettetal a synodus előleges lépéseinek historiai kifejtésével. Megállította, hogy a germinali törvény megvizsgálván két cikkelyben a reformált egyház régi szabályát, elismerte jogilag a synodusi kormányt; hogy a diktatori törvényhozó visszaállítva 1852-ben a helyi egyházakat, egy lépést tett a régi szabályzat felé, hogy az összeírás is hivatott, mint államtanács, egy egyház-jogi ügyben; hogy Ollivier miniszter elkészítette a tervet a közzsínat összezhívására. A mi az összeírás egyenlőtlenségét illeti, a kormány szorosán alkalmazkodott azon választási módhoz, mely a régi reformált egyházban divatozott; ezt lehet módosítani, de e módosításnak nem a polgári hatalomtól kell eredni. Egyébiránt, a pontos arányosság hiánya nem tekinthető oly akadállynak, mely érvénytelenítné a képviselőtestület határozatait; ilyen formán, az alsóház is jog nélkül hozott törvényeket oly hosszú évek alatt. Guizot határozottan állította, hogy a kormánynak szándéka, egy alkotmányozó és tanácskozó synodus összezhívása volt. Nem tudhatjuk azonban, hogy a kitünő szónok miért ragadta meg ez alkalmat, hogy kiemelje az állam és egyház egyesüléséből eredő jótéteményeket. A valódi és morális okot az inopportunistákkal szemben Babut és Bois hozták fel. „Ime, szól az első, egy valóban különös látvány. Az állam kérde tőlünk, hogy kik vagyunk; megajándékoz a szabadsággal és nem akarja magát a mi ügyeinkbe avatni; vallásos szempontból elismeri a souveraine egyházat; az ő kéréseire az állam visszaadja az egyháznak az atyák intézményeit, és ime, mit mondanak a synodus tagjai az egyháznak: vigyázz, ne adj nekünk sokat vissza a szabadságból, nehogy vissza éljünk azzal.“ Bois így végzé beszédét, mely döntött a szavazás felett: „a mi synodusunk, mint egyszerű tanács-adó testület is, birni fog legalább azzal a hatalommal melylyer bir presbyteriális tanácsaink legszerényebbike is!“ A gyűlés egy Pernessin által előterjesztett igen csinos napirend felett szavazott, melyben ki volt mondva, hogy a synodus azon törvényekkel, melyek meghatározzák a franciaországi protestánsok kormányát, megegyezőleg ült egybe; összezhívása már magában megpecsételi az egyház szabadságait, a melyet csak használni kell, hogy magát újra szervezze. E szavazás június 12-én történt.

A következő nap megkezdődött a második ütközet. A törvényesség és illetékesség kérdése egészen elmosódott egy magasabb kérdés előtt, s ez az egyház hitvallomása volt. Bois emelkedett fel, az összes evangéliumi párt nevében előadva egy ünnepélyes nyilatkozatban a hitnek és szabadságnak elveit, melyek alaját voltak képezendők az újra szervezett egyháznak. E nyilatkozat következő szavakkal végződött: atyáinkkal és a La-Rochelleben kelt konfeszzió mártýraival, a reformáció különböző symbolumu összes egyházai-val proklamáljuk a szentírás souveraine tekintélyét a hit dolgában, és az üdvösséget isten egy szülött fiában, a Jézus

VIDÉKI ÉLETT.

A szilágy-szólnoki egyházmegyéből.

Lele, nov. 18-án, 1872.

A szilágysági reform. tanítói egyesület szil.-csehi fiók-köre folyó évi nov. 11-én tartotta meg alakuló első gyűlését Sz.-Szegen. Gyűlésünk a következő határozatokat hozta.

a) Ideigl. elnök Debreceni Károly, sz.-szegi tanító, rendes elnökké, Balogh Dániel deézs-házi tanító, könyvtárnokká; Vaska János, menyői tanító, pénztárnokká és végül Kaproncay Benő, lelei tanító, jegyzővé választottak.

b) Fiók-egyleti körünk címjéül elfogadtattott: „A szilágysági ref: tanítói egyesület szil.-csehi fiók-köre.“

c) Az egyesületi alapszabályokon a kor követelményeihez és a helyi viszonyokhoz alkalmazandó módosítást látván szükségesnek gyűlésünk, e módosítás végett kinevezettek a fennemlített, s megválasztott hivatalnokok.

d) Meghatározatott, hogy havi vándor-gyűlések fognak tartatni, mindenkor a hónapok 2-ik szerda napján; s minden ily gyűlésen egy tanító — az általa választandó iskolai tantárgyból — minta-előadást tart a kör tagjai előtt.

e) Az alapszabályok 39. §. értelménél fogva, elnökünk a jövő évi nagy gyűlésen teendő felolvasás végett, e kérdést tűzte ki megfejtésre, illetőleg, kidolgozásra: „mi az oka népünk általánosan ismert közömbösségének az iskola iránt, és mi módon lehetne e közömbösséget legyőzve, népünket megnyerni az iskolának?“

f) Jegyzőnek kötelességévé tétetett, a jelen gyűlés folyamáról az egyesület titkáriját levélben, s minden más ügybarátot a lapok útján értesíteni, s ennek kapcsában, roszalását fejezni ki körünknek azon tanítói iránt, kik meg nem jelentek s ezt elfogadhatóan okadatolni, nem tudnák.

A legközelebbi, jövő havi gyűlés Lelebe határozatott megtartatni, hol a hazai történelemből minta-előadást tartani, alólírott vállalkozott.

Kaproncay Benő,
lelei tanító.

A küllői egyházmegyéből.

Utolsó szavam.

(Válaszul a „Feleletül“ című cikkre.)

Kutyfalva, okt. 16-án, 1872.

A küllői egyházmegye marosmenti járásának Ugrán tartott gyűléséről, folyó év, február 29-én, egy tudósításom jelent meg e tisztelt lapok hasábjain, melyre t. Sámuel József lelkész társunk közleménye, mint egy bírálat-képpen következett; melyben j. bizottságunkat kötelesség mulasztással vádolva, egyes tagjait megtámadta, az egész ellen nyílt támadást intézett. E méjjen sértő megtámadásra, e sorok írója, mint azon idő szerint a j. bizottság elnöke, felelt, lerontván a vádat; adatokkal, tényekkel bizonyított. Ujabbán, e

lapok 38-ik számában, feleletül című cikkében, t. S. F. ur kárhoztatva védelmünket, most már nem csak megtámadását tartja igaznak és jogosnak, de illektételen beleavatkozásának címét is reánk akarja ruházni. Sőt csodálkozik, hogy ártatlan (?) cikkét — ezen erkölcsi arculütést — felelet nélkül nem hagytuk. Saját igazolására felhossa a folyó év június 5-én tartott közgyűlés határozatai, melyek indokolása az igazsággal meg nem egyeztethető levén, kénytelen vagyok, a következő észrevételeket megtenni.

1. Az 1871 évről szóló vizsgálati jegyzőkönybe egy okadatolatlan vád volt betéve a m. bogáti tanító ellen, melyet többen vagy kitörültetni, vagy hebizonyíttatni sürgettek. Nem volt tehát mit tenni, mint egy bizottságot kinevezni, a ki mely ezt vagy igaznak, vagy-nem igaznak derítse ki. Hogy pedig valaki cserben ne maradjon, kineveztetett Sámuel József is, ki részre hajlatlanul ítéljen.

2. A radnóthi tanító elleni vád subjectiv okokon alapulván, a bizottság kiszállását többen elleneztek, mert a nem-tudást és nem-akarást nyomozni, nem lehet. A hibának tényekben kell nyilvánulni. Vagy nem tanít, vagy roszul tanít: ez lenne a kérdés. A mi huszoöt év óta most jön először napvilágra. Tessék, póttanfolyamra küldeni; a tanköteleseket szorítsák a feljárásra ez az orvossága, nem a nyomás bizottság.

3. A marosi j. bizottság egy törv-javaslatot adott be, mely szerint a járások lehetnek ugyan önképző, vagy értekező testületek, de a felügyeletre nézve, felelős körlelkészek kiküldését sürgette; e javaslat az ellenpárt makacsságán keresztül nem mehetett ugyan, de nem is halt meg.

Mert e folyó év october 8-án tartott közgyűlésünk kimondá, hogy a járás-gyűléseket nem tártja elegendőnek a felügyeletre nézve és szükségesnek látja: körönkint, — mely három iskolánál többül nem állhat — egy papi és egy világi felelős iskola felügyelőt nevezni ki. Ez által lévén biztosítva az iskolai élet élénkségben tartása.

Ezekből kitűnik, hogy a közgyűlési határozatok csak az igazság kiderítésére hoztattak; hogy addig senkit elítélni, nem lehet, mert nem tudhatni, ki marad a sárban. Kitűnik, hogy a ki meunde-monda után bele ártja magát egy tőle távol eső vidék közéletének bírálgatásába: annak sok tekervényes utra van szüksége, míg kimenekszik belőle. Kitűnik, hogy a reánk szort rágalom, a tehetetlenség kifakadása, melyet inkább nevetnünk, mint felette boszankodnunk kell.

Részemről, én e vitát már meguntam, a csel-vágásokhoz nem értek; hanem ha mégis a t. ur folytatni akarja, kijelentem, hogy e tárgyban, többet egy szót sem irok. Munkálkodjunk másképp a jó ügy mellett, mert szükség van reá.

Nagy Domokos,
ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Szívesen kérjük olvasóinkat, hogy lapunk elején közlött „előfizetési felhívásunkat“ ne hagyják olvasatlanul és ha elolvasták, meggyőződésük szerint, vagy enged-

jék lapunkat végképen meghalni; vagy ha életbe-maradását ohajtják, úgy munkálkodjanak közre buzgósággal, hogy minél többeket nyerjenek meg annak támogatására. Mi mindent áldozunk szívesen; de anyagi áldozatra képesek nem vagyunk; és szubvenciót nem kérünk és nem fogadunk el. Szubvenciónk csupán a közönség részvéte; és mi nem hihetjük el, hogy szuperintendenciánk ellehet egy közlöny nélkül, s hogy azt fentartani, ne akarná, ha volna, ki elég meleg érdeklődéssel forgolodnék virágzásra emelése körül. Az ifju nemzedéket kérjük különösen: innepélyesebb, vagy barátságos öszszejöveteleknél emeljék fel szavukat érdekében és az bizonyára, nem fog pusztában hangzani el. Minél több előfizetők lesz, annál jobb lapot adhatunk, — mert fokozza munka-kezdőnk s tisztességesen honorálhatunk minden becsületes munkát. Az csakugyan gyalázat volna, hogy a magyar protestantizmus ne legyen képes, fentartani két hetilapot. Akkor ne beszéljünk, hogy mi a világosság képviselői vagyunk; ne dicsekedjünk önfentartási élet-feltételünkkel; ne beszéljünk autonomiáról s több ilyenekről, melyekkel meggyalázzuk nevünket; hanem politizáljunk szorgalmatosan, s hagyjuk elveszni az eszmét, melynek mi vagyunk megtestesülése, s hagyjuk elveszni fajunkat, mely sötétségben botorkálván, annál hamarabb tántorodik a halál torkába. Nem dicsvágy, nem hivalkodás és léha ámbáció a mi törekvésünk; hanem egy szent eszme, egy nemes ideál, az a cél, hogy szuperindenciánk első legyen mind abban, a mi felvilágosodás, humanizmus, és kultúra. Nyujtsatok erre kezdet: s tiétek legyen a dicséret és dícsőség; — vagy hagyjátok el: és akkor legyen a tiétek az ítélet, és a szegény. Mi megtettük a magunkét; lelkünk ismerete nem vádol. Kövessétek meggyőződésötököt.

= Belső-Szólnokmegyében, Oroszmezőn lakó, özvegy farcádi Simó Ferencné, szül. Boér Anna a deézi ref. fiú-iskolának 500 frtos földtehermentesítési kötvényt ajánlódokozott. Deézi egyházunk elismerő köszönetét nyilvánítja a nagylelkű adományozó iránt, azon ohajtással: vajha, az isteni gondviselés minél többeket áldana meg a példa — követés lelkével! A szép tett önmagában hordja jutalmát; s e szép adomány nem szorul dicséretre.

= Ilyet se igen hallott a világ, a miolta fennáll. Köztudomásu dolog, hogy helylyel-közzel az egyházak magbor-táratokat alapítottak tisztán humánus célból, iskolai, árva,-özvegyi alapra sat. Magunk is izgattunk e tekintetben, mert oly eszmének tartottuk, hogy míg egyfelől takarékos-ságra, szorgalomra ösztönzi a lakosságot; másfelől, emberbaráti célt mozdit elő morzsákkal. És most, a szebeni pénzügy-igazgatóság egyik egyházunkra kiirt, hogy mutassa be, miből áll magtára, mert adó-illeték fog rá kirovatni. Ez csakugyan rettenetes! Tudjuk, hogy adót kell fizetni, mert minden rendezett államnak ez az élet-feltétele, és minden becsületes polgár meg is fizeti. De, hogy még a levegőért is fizessünk, ezt már Bach báró ur se tette. Ez által az állam maga elfojtja a becsületes törekvést s szán-

dékosan akar koldusságra kárhoztatni a helyett, hogy támog-atna jó szándékainkban. Kiváncsiak lehetünk az eredményre, mert az igazgató-tanács felterjesztést fog küldeni a pénzügy-miniszteriumhoz. Vajjon, lesz-e anynyi fűzfánk, a hová fel-aggassuk hárfáinkat elbúsulásunk nagysága miatt!?

= „Extra Hungariam non est vita.“ E pöffeszkedő mondattal eleget kevélykedtünk; s kevélységünkben sok mindenről megfeledkeztünk, míg más országok ugyancsak munkálkodtak. A kis Svédországnak már 1686-ban volt egy törvénye, mely szerint „minden szülő köteleztetett, gyermekeit taníttatni.“ Későbbben egy új rendeletet bocsátottak ki, mely szerint „senki se léphet házasságra, míg nem konfirmáltatott; és senki se konfirmáltathatik, míg olvasni, nem tud.“ Később még tovább fejtették a nevelés-ügyet s ma már egyetlen svéd sincs, ki folyékonyan ne olvasna, a szent történeteket ne ismerné, zsoltárokat énekelni, írni és a számtan négy alap-miveletét ne tudná. Azt nem jegyezte fel a statistika, hogy vajjon, veszekednek-e ott a felett: hogy elég-e a Jézus Krisztus nélkül; vagy megfordítva? Hanem azt minden svéd folirja ajtaja felibe: hogy elvész a nép, mely tudomány nélkül való! Különösen, ha vak vezet a világtalant!

= Nincs tán senki olvasóink között, ki ne tudná, hogy Schweiznak körül-belől 2.300,000 lakosa van jelenleg; tehát, majdnem azonos Erdély lakosságával. De, hogy mikint áll a kultúra; annak bizonyítványa — könyvtárai mellett — a hírlap-irodalmi forgalom. Ime, egy kis statistika. Schweizban 1828-ban volt öszszesen 29 hírlap; — és negyven év mulva, 1870-ben csak politikai lap volt 227; továbbá, hivatalos lap 33 és (ezt jól jegyezzék meg olvasóink) hittani és vallás-irodalmi 25; ezek mellett v. n nemzet-gazdászati, tanodai, katonai, jogi, orvosi, gyógyszerészi, vegyes tudományi, erdőszeti, mulattató, divatlap sat. A schweizi posta-hivatalok 1851-ben belföldre és Németországba 7.508,985 példányt szállítottak el; 1861-ben már 17.485,178-at; 1870-ben pedig 30.874.065 példányt. Mily óriási növekedés; ha hozzá vesszük, hogy hány francia, német, olasz, angol, belga, amerikai, sőt spanyol lap is jár e kis köztársaság maroknyi területére. E kis államnak, miveltsége képezi főbüszkeségét s lakosai hozzá szoktatják magukat, kómoly dolgokkal foglalkozni és nem üres haszotalanságokkal. Ennek köszönheti, hogy a férfi jellem és női erény sehol sem állanak magasabban, mint ott. Henyélő ingyen-élő alig van lakosai között; s botrányos pereknek hire sem kerül ki onnan mások multságára. S mindezt annak köszönheti, hogy okosan és komolyan növeli magát. A kinek van füle a hallásra: meghallja; holott bizony, nekünk is elég volt már a sarkantyú-pengetésből és azon renyhe dologtalanságból, mely elégnék tartotta, bizni a magyarok istenében, mely káromlás volt isten szent neve ellen!

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 19, 1872.

103—51. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Előfizetési felhívás

az

„ERDÉLYI PROT. KÖZLÖNY“

1873 ik évi III-ik évfolyamára.

Lapunk előfizetési díja, a „Prédikátori tárral“ együtt

Évnegyedre	1 frt. 50 kr.
Félévre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Bizodalommal kérjük fel ügybarátinkat, hogy előfizetéseiket megújítsák; s ezen kívül, minél többeket megnyerni sziveskedjenek. Célunkat, irányunkat ismerik olvasóink; akaratumk szilád, hogy anyaszent-egyházunknak és általában a felvilágosodásnak és az erkölcsi szabadságnak szolgáljunk. A minő mértékben fog támogatni a részvét: akkint fog izmosodni lelkesedésünk.

Kolozsvártt, decemberben, 1872.

A szerk. és kiadó-hivatal.

 A pontos megrendelést mielőbb kérjük; mert felesleges példányokat nem nyomtatunk.

A karácson. *)

Az első keresztyéneknek, mondhatni, semmi egyházi innepük nem volt. A zsidó-keresztyének egy ideig még ragaszkodtak a zsidó innepekhez, a pogány-keresztyéneknek pedig tán az egy vasárnap kivételével — mely már az ötvenes években fölváltja a zsidó szombatot — semmi más különös innepük nem volt. Később, a keresztyén galaták egyes napokat, hónapokat kezdenek kiemelni (Gal. 4. 10,) miben Pál csak megrovandó visszasesést lát a pogányság és zsidóság gyarlóságai felé.

Azonban, mindezek dacára, igen korán kezdik megülni a keresztyének a husvétot és pünkösdöt a megfelelő zsidó innepekkel (páscha és gabona zsenge) ellentétben. Sőt, Márk 2, 20 **) szerint, a péntek is, mint Jézus halálának napja, már a legrégibb időkben, mint böjtnap tűnik fel. De kará-

*) (Kutatók: J. Cassel, F. Piper, G. Rösch, és H. Lang.)

**)..és akkor böjtnap fog az a napon — év évvel
την ημέρα. Így a két legrégibb codex (sinaitikus és vatikanus) stb. Károli roszul; azokon a napokon.

csonról, mint Jézus születés-innepéről a két első században szó sem volt; sőt a harmadikban is a legnagyobb zavart látjuk a karácson idejének meghatározásában. És ez nagyon is természetes. Az evangéliumok egyáltalában kevés khronologiai adatot nyújtanak; a Jézus születésére vonatkozólag, mondhatni éppen semmit, mert a mit e tárgyban Máténál és Lukácsnál találunk, a legnagyobb ellenkezésben áll egymással, s arra természetesen keveset építhetünk. Márk és János pedig hallgatnak a bölcsőről. E jelenség is könnyen megfejtethető. A keresztyénség ugyan is a zsidóság keblében születik, s eleinte tagadhatatlanul nagy mértékben zsidó színezettel bírt.

A zsidóknál pedig — bár a menyaszony legforróbb ohaja a bölcső volt — a születés napra, tán a sok nyomor és üldözés miatt, nagy sulyt nem fektettek. Az egész ó szövetség csak az első ember születés napját (1 Móz. 1, 26—31) ismeri. Így volt ez az első keresztyéneknél is. Origenes (+ 254) egyik homiliájában így szól: a szenteket összeszevéve, sem találunk köztük bár csak egyet is, ki a

maga születésnapján innepet vagy vendégséget tartott volna; csak a bűnösök szoktak ily alkalommal vigadni. Az egyiptomi pharao (1 Móz. 40, 20) és a kegyetlen Herodes (Márk. 6, 21.) inneplék meg ekép születésnapjukat, mindkettő ember-vérrel is megfertőztetvén ama napot. Mig a szentek nem csak hogy nem vigadnak ekkor, sőt inkább megátkozzák azon napot, mint Jerémias (20, 14,) Jób, (3, 3,) Dávid (Zsolt. 51, 7) és mások tevék, meg-gondolva azt, hogy minden ember bűnben fogantatik és születik. Igy gondolkoztak tehát a keresztyének is az üldözések és kínzások sötét századaiban. A vértanuk halálának korán feltűnő innepe is mutatja, meny nyivel fontosabb volt előttük a földi lét bevégzése — a halál, mint annak és csaknem folytonos nyomorainak kezdete — a születés.

És már ily körülmények közt, mikép is gondolhattak volna arra, hogy a mester születésnapját — ha mindjárt ismerték volna is azt — üljék meg; azon napot, melyen az, ki midőn — hitők szerint — istennek formájában vala, ezt levetközé, s szolgálai képet véve magára ezen nyomorult élet terheinek, és szenvedéseinek veté alá magát (Filip 2, 6—8.) Lehetett volna tehát e nap innepi öröme napja!? Az khronologiai adatokban különben rendkívül szegény evangéliumok Jézus halálának hetét, napját, sőt óráját is följegyzék, mig születésének még csak évét sem határozták meg biztosan. Honnan is tudták volna azt!?

Jézus a legegyszerűbb körben születik. Bár az ég angyalai éneklék felette a bölcső-dalt, a földön kevesen vettek tudomást róla. Csaknem egészen ismeretlenül nő fel, segédkezve a család fentartásában. (Márk 6, 3.) Majd, Ker. János szívet megrázó szavai keblében fölkeltek az isteni szikrát és az ember fia szólni kezdi az ígét. Szavai gyujtanak; Náthánael is hamar meggyőződik hogy csakugyan jöhet jó Názarethből is (Ján. 1, 46—52,.) követi a mestert, s nem törődik többé egyszerű származásával.

Jézus a maga felséges tanának irlapjául az emberi szívet választá, soha sem rendelt ellenkezőt tanítványainak sem; sőt gyakran szólt a külső kodekek betűinek lélek-ölő hatalmáról. Életéből életében tán senki sem jegyzett fel semmit; sőt a Galgotta után sem gondoltak a tanítványok egyelőre a kiszenvedett mester életének megírására. Hisz keblük Krisztusa megtörte a halál diadalmát, elvette a koporsó fulánkját (1 Kor. 15, 55,) feltámadott, fel-

ment az atyához, s rövid idő mulva — még e nemzedék el nem mulik (Márk 13, 30,) még be sem járják a tanítványok Izrael minden városát (Máté 10, 23) és — megjelenik az embernek fia az égnek felhőiben, az atya dicsőségétől körülveve és egybegyűjti, magához veszi az övéit (Máté 24, 30)

Ily szilárd meggyőződés mellett, mely a hegyeket — a kétely óriás hegyeit képes volt a tengerbe — a hit mérhetlen tengerébe süllyeszteni, midőn minden órában, minden percben várták az eget megnyílását, a meny nyei trombiták megszólalását, — ugyan, ki gondolt volna a szivekben még melegen élő mult hideg betűkbe való öntésére!!

Majd hült e vérmes remény, a szemek kifáradtak a megnyilni nem akaró felhők hasztalan nézésében: a messiás késett. Most már lassankint kezdének visszatekinteni az egyre mind inkább elmosodó multba; a mester mind inkább homályosbuló élettörténetébe. Fájdalom, későn. Ekkor már csak a kereszt, mint a mester végetlen szeretetének feledhetlen emléke, isteni küldetésének örök pecsétje magaslott ki az ember fia élettörténetét egyre mind inkább elfedő homályból. Annál nagyobb hévvel ölelék tehát most magunkhoz a keresztet. A kevés, mit Jézus életéből mindnyájan tudtak: — meghalt a mi bűneinkért, feltámadott a mi megigazulásunkért (Róm. 4. 25,) — teljesen elég volt a hívő kebel boldogítására. Poroszlók kardja, oroszlanok torka, máglyák lobogása csak kedvesebbé tették ezen ereklyét, mely enyhíté minden fájdalomnak mérgét, és elvevé minden kinnak fulánkját.

Alig három század mult el, s minden megváltozott. Az üldözők kifáradtak, a máglyák kialudtak, s a kiöntött ártatlan vér csak termékenyíté a keresztyén-ség idő által kellően megérlelt talaját. A csak imént barlagokban bujkáló üldözött, magát a királyi palotát is meghódítá. Már 341-ben Constáns császár elődeivel egyenes ellentétben, a pogány istenek ellen fordítá a kétélű kardot. A babonának vége, az áldozat halálos büntény lett. A keresztyének kezdnek még itt a földön is fényes jövőről álmodni. A földi lét becsesebb, a születésnap fontosabb kezd lenni. Kezdek emlegetni, hogy maga Jézus is nem csak meghalni, jött e világra; kezdnek nagyobb súlyt fektetni a mester születésére is. S ha még a második században is voltak egyes kitűnő püspökök (Irenaeus stb.) kik bár elismerték a „kereszt“ rendkívüli fontosságát, de helyteleníték mégis annak minden mást kizáró tulságos kiemelését, meny nyivel inkább most az üldözések megszűnte után.

Eddig a keresztyén egyház innep-rendszerének központját a kereszt és a feltámadás képezték. A keresztyén élete folytonos innep volt: örökös nagy pöntek, örökös husvét-vasárnap. Most kezdék a mester egész életét — a keresztől a bölcső-ig felkarolni. A korábbi husvét és pünkösöd mellett végre a karácson is feltűnik; még pedig eleinte — miután Jézus születésének napját az evangéliumok nem jelölik ki — nagyon is különböző időben.

Benkő Lajos,
lelkész jelölt

(Vége következik.)

Egy hang a távolból.

E lapok legutóbbi számaiban egy igen tisztelt „orthodoxus“ tollából kikerült cikk sokkal figyelemre méltóbb, hogy sem hallgatással mellőzhető volna. Egyes tételeiben anynyi igaz bensőség, a vallás iránti oly meleg érdeklődés s egyszersmind anynyi életbölcsesség nyilatkozik, hogy szerzője előtt — noha fölfogásának sem kiindulási pontját, sem abból levont következtetéseit egész terjedelmökben magunkévá nem tehetjük — őszinte tisztelettel hajlunk meg. Tanusítjuk e tiszteletet az által, hogy respektáljuk azon nyilatkozatát, mely szerint a fölvetett kérdést vita tárgyává tenni semmi esetre sem akarja. Midőn azonban ezt tesszük, anynyival is inkább, mert nem is tartjuk magunkat illetékesnek anyaszentegyházunk egyik veterán bajnokával szemben sikra szállani, szem előtt tartva az ó-kori bölcs ama mondását: „az öreg ember előtt felkelj s az ő orcáját megbecsüljed“: nem fogja talán zokon venni a t. cikkíró, ha saját gyöngye szavunk helyett, megzendülni engedünk egy hangot a távolból. *Audiat et altera pars.* E hang a *Coquerel Athanasé*, a franciaországi szabadelvű protestánsok e kitűnő bajnokáé. Kiegészítéséül azon érdekes közleménynek, mely ottani protestáns testvéreink közelebbi közszinatanak folyamát egy másik rovatunkban ismerteti, kétségen kívül, örömmel veendik t. olvasóink, ha e férfinak egyik beszédét, melyben az orthodox párttal szemben, a liberalis párt létezésének jogosultságát indokolva, a tér szűke miatt, legalább kivonatilag közre bocsátjuk.

Egy évvel ezelőtt — így szolt ő — kimondhatatlan fájdalommal s megdöbbenéssel láttuk, mikint küzdöttek a testvér-háboruban franciák franciák ellen, míg az ellenség hazánk nagy részét megszállva tartotta. Örízkezdünk, ne hogy a jelen évben, reformált egyházunk hasonló látványt nyujtson, a külellenség szeme láttára, botrányos képét a belső meghasonlásnak.

Nekünk protestánsokul ellenfelünk a katholicizmus, melynek magatartása merészebb, mint valaha s melynek papjai soha se voltak hatalmasabbak, mint ma; mert kényük-kedvük szerint fölébe helyezik magukat a törvénynek is s a lelkiismereteket, a lelkek feltétlen urának, egyetlen egy ember akaratának igájában vetik.

Egy másik, ennél még veszélyesebb ellenfelünk az isten tagadás, mely bámulatra méltó konoksággal emeli föl fejét az utcákon, a társadalom minden rétegében s minden életkorban. Nem rég, egy tiz éves atheistával találkoztam. Midőn a hadcsapatok Párizsba bevonultak, e fin, anyátlan és apátlan árva, megszólitott az utcán egy elmenő tisztet, s menhelyet kért tőle. Egy árva-házba vezetve, hová én is bejáratos vagyok, az első estve élénk csodálkozással vesz részt a házi istentiszteletben. Midőn hallotta, hogy istenről beszélnek s őtet imádják, kis szomszédjához azonnal ezt a kérdést intézte: „hiszed-e, hogy van isten? Nincs!“ Gyöngéd figyelemmel gondozták, anyai szeretettel ápolták, mint egy beteg gyermeket s ma, hála az égnek, mind több-több érdeklődéssel vesz részt az istentiszteletben: tudja, hogy van isten s imádjá őt.

Ime, uraim, ez a mi legnagyobb ellenségünk, az utcaszegletek atheizmusa. Az atheizmus és katholicismus közt hánykodik a tömeg, mint egy zavaros hullám. E millió, meg millió lelkek örökös ingadozásban vannak. Jobb érzelmük gyakran visszadöbben az isten tagadástól, mely szárnyát szegi annak, mi az emberi természetben legnemesebb; de nem képes elhinni a pápai csalhatatlanságot sem és hibáztatja a katholicizmust az emberi szabadság, ellen elkövetett merényletéért s azon botrányos kényszerért, melyet a lelkiismeretekre gyakorol. És mégis, ámbár napnál világosabban bebizonyítjuk, hogy a pápa nem csalhatatlan, a mely napon csalhatatlannak jelenti ki önmagát, a lelkiismeretek elhallgatnak s elfogadják azt, a mit addig hamisnak tartottak.

Leigázni a lelkiismeretet! Egyetlen ember akaratának jármába vetni! Ránk nézve, a legnagyobb botránykozás ez. A protestánsok előtt megfoghatatlan. Ebben mindnyájan egyet értünk és sem mi, szabadelvűek, sem önök, orthodoxok, ily igát el nem fogadnánk!

És mégis, minő helyzetbe hoznak önök minket? Felolvasták előttünk hitvallásukat s mi méjj csendben végig hallgattuk, de szeretnők tudni, hogy minő hatást akarnak önök tulajdonítani annak? Ha nem egyéb az, mint önök hitének kijejezése; mint az a zászló, mely körül öszszegyülekeznek, tisztelettel hajlok meg előtte; nem térdre borulva, mert nem ismerem el magaménak, de fönállva, mint testvéreim egy részének — talán többségének — hitvallomását. De, ha e hitvallás nem egy zászló, hanem egy hüvelyből kirántott kard a végett, hogy egyházunkat két részre vágja: akkor helyzetünk egészen más. Mi kérdeztük önöktől, hogy melyik a kettő közül; s önök nyugodtan így feleltek: „nem tudjuk; most vitatkozunk a felett!“ Így függ fejünk fölett a Damokles kardja s önök azt kívánják tőlünk, hogy nyugodtan tanácskozzunk! Vagy más szavakkal, hogy kerüljek minden sértést s mégis kimutassam, hogy helyzetünk tarthatatlan: elismerem, hogy önök nem oly ellenségeink, kik minket megsemmisíteni akarnak, hanem oly sebészek, kik tudtunkra adják, hogy a mi méjjen tisztelt és szeretett anyánk, az egyház, beteg; hogy veszályben forog s talán elkerülhetetlenül szükséges, egyes tagjait kimetszeni. Önök előttünk, gyermekei előtt, előszedik a terybe vett

műtethez szükséges eszközöket s aztán így szólunk hozzánk: „legyetek nyugodtak, még nem bizonyos, hogy ezeket használjuk-e; beszéljünk egyébről,“ Lehetséges-e, és kívánhatják-e ezt önök tőlünk? Detegyük föl, hogy igen. Imént mondtam, hogy mi mindnyájan, még a legorthodoxusabbak is, tiltakoznának az ellen, hogy alárendeljük az embereknek lelkiismeretünket, mely egyedül istené. Az a hánykodó tömeg, melyről szólék, tudja ezt és annál többre becstül minket. Miért nem jön hát mégis hozzánk? Igaz, hogy minden évben bizonyos menyynység kiválik belőle és hozzánk soratkozik; egy része az orthodoxus, más része a liberalis párthoz. De miért nem hordítjuk meg az egészet? Két oka van ennek. Először is az, hogy egy ember, egy párt, egy egyház az erő, az élet, az idő csak bizonyos mértékével rendelkezik. Nem teszünk meg mindazt, mit anynyit szenvedett hazánkért meg kellene tennünk; nincs elegendő élet-erőnk, melyet isten és az emberek szolgálatára szentelhetnénk, mert nyomorult tusáinkban igen sokat elfecsérlünk abból. Másodsor az, hogy nem tudjuk megnyerni magunknak a nagy tömeg szívét, mint a názarethbeli ácsmester fia; nem lakozik bennünk a nép iránt oly buzgó szeretet, mint benne. Emlékezzenek csak önök, a galileai tenger partján mikint ragadta magával az őt hallgatni sovárgó tömeget. És midőn a sokaság körüle tolongott, mint az evangelium mondja, „szánalmat“ érzett iránta s olybá tekintette, mint meganynyi eltévedt juhát, melynek nincs pásztora. Oh, ha volna szívünkben a nép iránt ily őszinte és nemes rokonszenv; ily végtelen szeretet: akkor mi is tudnánk annak nyelvén beszélni; akkor meg tudnók hódítani a lelkeket és hozzánk sietnének mindenfelől, hogy kérje tőlünk az élet kenyerét!

Szász Domokos.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, december 12-én, 1872.

Elnök gr. Kún Kocsárd, jelen voltak főt. Nagy Péter püspök, m. Ince Mihály, Szabó Ádám, dr. Kolozsvári Sándor és Bodor Antal, titkár-helyettes.

1. Főt. Nagy Péter püspök aa. beadja a sepsi-sz-

györgyi takarékmagtár alapszabályait hiteles másolatban, melyet az illeték ellenőrzése végett, a n.-szabeni pénzügyigazgatóság bekért. A n. m. pénzügy-ministeriumhoz felterjesztés intéztetik, hogy a közjótékonyági és közmívelődési célból felállított s mind eddig illetéktől ment takarékmagtárakat az illeték és adó által ne kívánja megsemmisíteni.

2. A n.-szabeni pénzügyigazgatóság közli a n. m. pénzügy miniszterium azon határozatát, mely szerint az egyházak egyenértéki adója negyedévi részletekben leendő kirovása és más adók részletezése iránt, az adóhivataloknál az intézkedést megtette. Panaszló küllői esperesség értesítettik.

3. A n. m. vall. és közoktatásügyi miniszterium észrevételek megtétele végett, közli a nemes háromszék árvaszékének a háromszéki árva-kepe megváltás tárgyában adott javaslatát. Felirat intéztetik, hogy anyaszentegyházunk önkormányzati joga sértetlen tartassék fenn.

4. Főt. Nagy Péter püspök aa. ellátás végett áteszi br. Vay Miklós főgondnok ő exell.-nak azon felhívását, hogy az elkészült gymnázialis törvény-javaslatra egyh. kerületünk si adjon véleményt. A vélemény megállapíthatása végett, felhivatnak az összes tanodák mélt. előjáróságai, hogy két-két küldöttet f. évi december 27 és 28-ra küldjenek Kolozsvárra, javaslat előterjesztése végett.

5. Basa Mihály esperes felterjeszti az ózdi egyház csere-szerződésére vonatkozó okmányokat, megerősítés végett. A csere semmisnek nyilvánítatik, mivel minden felsőbb jóváhagyás nélkül kötöttet.

6. A fogarasi egyház kéri, a megerősítés végett ez előtt két évvel a n. m. miniszteriumhoz felterjesztett fogaras-városi vámszabályzat megerősítését megsürgetni. A többször tett felterjesztések ellátása a n. m. belügy-miniszteriumnál megsürgettetik.

7. A szilágy-somlyói egyház kéri, az iskola-kiközösítése tárgyában kötött szerződést megerősíteni. Utasítatik hogy az idei közgyűlés 88 számú határozatának tegyen eleget.

— Ezekon kívül több kevésbé fontos tárgy. —

TÁRCA.

Könyvismertetés.

(Néhai Vadas József, kolozsvári első-pap és nyug. esperes „Egyházi beszédei.“ Kolozsvártt, 1872. Stein János bizománya. 181 hasáb. Ára: 1 frt. 20 kr.)

Az ember soha sem olyan rossz, mint ellenségei szeretnék elhitetni; és soha sem olyan tökéletes, a minőnek barátai festik; ezt olvastam valamikor, valahól. És ha ez igaz, nekünk, kik arra vallunk, hogy főnnebb jelzett egyházi beszédeket — hacsak halvány vonásokban is — megismertessük olvasóinkkal: igen nehéz feladat jutott. Nem csupán azért, mert egy évtizeden át hivataltársak voltunk Vadas Józseffel és, bár a kor-kt-

lönbségért, minket csupán a tisztelet érzelme csatolt hozzá, hanem azt elvitatni nem lehet, hogy az állás egyformasága és a cél ugyanazonsága mégis fejtett ki egy oly együvértartozást, mely valódi, benső ragaszkodásnak nevezhető; s nehéz a feladat, mert e beszédek címlapján ott van a mi igénytelen nevünk is, és bizonyára nem volna ott, ha meggyőződve nem volnánk, hogy e beszédek kiadása által szolgálatot tettünk az egyházi irodalomnak: tehát, e beszédek jók.

Dicsérni hát minden áron; ez volna kötelesség és ez volna a következetesség. Ekkor barátai volnánk! Barátai volnánk-e? Vajjon, a főnnebb idézett axioma éle nem fordulna-e ellenünk? Hiszen ugyis, ha szétnézünk egyházi irodalmunk ily nemü termékeinek bírálatán, több mint egy évtized óta, azt

kellene mondanunk, hogy a legboldogabb nép vagyunk e tekintetben; s hogy a magyar protestáns papság csak klaszikus dolgokat mutat fel a világnak. Holott az ily nemű termékek bírálatának nagy része ebből áll: „ez s ez beszédben, szerző felül multa önmagát;“ azután „szerző oly virtuozitással oldotta meg feladatát, hogy bírálónak nincs egyetlen szava is;“ azután „e beszéd remeke az egyházi irodalomnak“ és így tovább-tovább, frasisok, melyek semmivel sem tartalmasabbak, mint az agyon-dicsért beszédek. Nem tudjuk: baráttal, vagy ellenséggel állunk-e szembe; hanem azt tudjuk, hogy maguk a beszédirők nem köszönik meg az ilyen kritikát, sem az irodalom; mert nélküli a közvetlenséget, és a meggyőződés értékét. Mint — kevés kivétellel — maguk a magasztalt beszédek, az ilyen bírálatok is, egy napi életre vannak praedestinálva. (1)

És mégis, dacára e bírálatoknak, vagy tán éppen a zokért, el merjük mondani, hogy bár az e nemű olvasmányok egyáltalában nem nyertek a nagy közönség körében semmi elterjedést: mégis, a fogyasztás e tekintetben oly nagy, hogy a kiadóknak panaszuk egyáltalában nem lehet. Természetesen, hogy a mi a tudományos theologiai irodalmat illeti, ott aztán oly pártolás-hiány mutatkozik, mely nem csak szégyen, gyalázat, bűn; hanem egyenesen azt mutatja, hogy e tekintetben még a szükségnek vágya sem született meg. Ignoti nulla cupido!

Hanem, a prédikációk kelnek, a jobbak csak úgy, mint a roszak; legyenek „hazafias elmélkedések;“ vagy „népszerű“ beszédek. És pedig annál inkább, mentől több bennük „a szabadság, testvériség, egyenlőség.“ Legyen bennök egy néhány simább, vagy darabosabb frázis; kongó mondatok — ha szinte grammatika-, és logika-ellenesen — összehalmozza. Hogy aztán, megfelel-e a beszéd az alkotás csak legelemibb feltételeinek; viseli-e magán az egyházi beszéd jellemét; van-e csak valami benne abból a zamatból, melyet az evangéliom közvetlensége oly utolérhetetlenül képvisel; van-e valami melegség, melyből kiérzik, hogy itt egy vallásos szívet és erős meggyőződésekkel állunk szemben, melyek meghatnak, bátorítanak, megvizsgálnak, istenhez emelnek; vagy csak az életnek szükségei, — hogy ne is beszéljünk lélektani feladatokról — nyernek-e kielégítetést: ezek oly követelések, melyekre hiában várunk feleletet. De, meg is látszik egyházi életünkben, hogy üres szalma-cséplés lett kathedrai szónoklatunk; sehol semmi nyoma a fellángolásnak, annak a buzgóságnak, mely csodákat teremtett a keresztyénség, vagy csak a protestántizmusnak is azon korában, melyről a történet csak dicsőséget jegyzett fel.

De hiszen, nekünk Vadasról kellene szólni. Ne várja olvasónk, hogy az előttünk fekvő kötetnek huszonöt közönséges, és alkalmi beszédét — tudóskodó apparatussal felkészülve — azonnal szétboncoljuk; hogy rámutassunk: ime, itt egy betöltetlen hézag, ott túlbőség; emitt tán felületes elsiklás a különben jól választott, méltó tárgy felett; amott meg éppen méjjebb részletezése a kevésbé fontosnak. Áldatlan munka; éppen mintha egy gazdag termésű határban, nem az általánosról mondunk ítéletet, hanem minden kalászban meg akarnók számítani, hány magot adott a termés. Különben is, e munkának nem ott van helye, hól egy már bevégzett tény-

ről ejtünk ítéletet; hanem a theologikum szeminarium padjain, hol tanítani kell. És mi annál kevésbé akarunk preceptoroskodni, mentől nagyobb a tisztelet azon sír iránt, melyben Vadas József immár nyugszik. E beszédek mellett, azokat olvasva, egy pár vonásban, inkább felmutatni szeretnők azt az egyéniséget, melyet néhai hivatalársunk képviselt.

Vadas József, koránál fogva, melyben élt és azon példányoknak befolyása alatt, melyek rá is okvetlenül hatással voltak, azon iskolához tartozik, mely még sokat adott a formára. Felveszi textusát, kivonja belőle tárgyát, matematikai pontossággal feloszszza, traktálja és befejezi. Mindezt oly pontossággal és szigorú következetességgel követi, mintha bűn lenne, attól eltávozni. Nem akarjuk ezt hibáztatni, hisz „forma dat esse rei;“ és az irodalom bármely ágában is, lehetetlen, műremeket adni, ha bizonyos törvényeket tiszteletben nem tartunk. De nekünk úgy tetszik, hogy — a mi különben igen dicséretes dolog minden egyes beszédnél külön — ha egybegyűjtve, olvassuk: bizonyos egyhanguság ömlik el rajtuk, mely csökkentti azt a hatást, melyet különben okvetlenül előidéznének.

És csodálatos, hogy míg a külsőre nézve ily majdnem pedans doktrinér, a belsőre nézve semmi sem idegebb előtte, mint a tudós theologust játszani. Tán egyetlen alkalmi beszédében van holmi dogmatizálás. És ezt, mi legalább, érdemül rójuk fel Vadasnak. Már hiszen, nevezhetnek minket felforgatóknak; de nem tartozkodunk kimondani, hogy a templomi szószék nem arra való, hogy ott tudóskodó díszszertációkat tartsanak, melyeket senki meg nem ért. A templomokat nem a dogmák számára építették, hanem azért, hogy bennök prédikálják Krisztus evangéliomát, mely nem tudomány, hanem érzés, hit, erkölcs, és az a közvetlen meghatottság, mely istenhez emelkedik; vagy ha jobban tetszik, lehozza az istent szívéinkbe.

Ezt méjjen érezte néhai hivatalársunk is, és ezt még az által kultiválta, hogy — minden olvasmányai közt — a biblia volt az egyetlen, melylyel — úgy szólván — együtt élt és különösen az új testamentumot könyv nélkül tudta, még pedig nem csupán betűjéhez ragaszkodva, hanem elsajátítva lelkét, szellemét. Még tán tulozta is egy kissé az — egyszerűségben, a menyinyiben ő, ki egyházában nem csak népszerű, de szép szónok is volt: soha sem engedett meg magának — úgy nevezett — szónoki fagásokat; és csak igen ritkán képeket, hasonlatokat. Tárgyához ragaszkodva, megmaradt egyszerűnek, igaznak; nem vadászta a hatást, hanem igazi bensőséggel igyekezett megnyerni hallgatóit magának s az evangéliom örök-igazságainak.

Ez azonban nem azt teszi, hogy Vadas érzéketlen volt; minha nem tudott volna felmelogedni, vagy beletalálni magát hallgatói erkölcsi hangulatába. És e tekintetben, útalunk „A hazaszeretet“ című beszédjére, mely valódi példánya a honfiai fellángolásnak és melyben jótékonyan olvad össze a tanító fő, és lelkesedő szív. Előtte egy kis igazság, és a valónak élethű felmutatása sokkal többet ért, mint egy egész virágház, azok az élettelen floskulusok, melyek egy lehelletre elhervadnak.

Ez a törekvés, inkább vele született természet, megmentette irányát minden dagálytól, hivalkodástól, hiu pom-

pától. Nem azért beszél, hogy elrejtse szegénységét; hanem inkább felhív, hogy az egyszerű szavakban keressük nem egyszer meglepően szép, felemelő gondolatainak igazságát. E gondolatok nem a vihar rohamosságával akarnak hatni, vagy a tenger mélységével: hanem, a mindennapi élet szükségével, melyeknek enyhítésére elég a pataknak vize, vagy a harmatnak áldása. Éppen ezért, nyelve sehol sem keresi a felleget, melyek villámokat rejtenek; hanem, mint a gyógyfűvek szemünk előtt nőnek, úgy ő is egyszerűen szól, de tömören és azzal a zamatossággal, mely szívből jön és megtalálja az utat a szívhez.

Ime, ez Vadas Józsefnek képe, mint egyházi szónoké. Ezek voltak az indokok, melyek még élő hivataltársait kötelezték, hogy emlékéért megörökítsék beszédeinek kiadása által azon hitben, hogy egyházi irodalmunk bizonyosan nyerni fog általuk. És nyerne mindazok, kik megszerzik; mert akár olvasni, akár elmondani, egyiránt termékenységet idéznek elő. S ha még azt felemlítjük, hogy ez által özvegyének és árváinak sorsán javítanak: nem hiszszük, hogy ne sietnének könyvtárakat egy értékes művel gyarapítani, melyből a második kötet ennek kelendőségétől van függővé téve.

Szász Gerő.

A franciaországi protestánsok közzsínata

(Folytatása és vége.)

Mivel az evangéliumi párt hívei atyáik symbolumát egy egyszerű és népies hitvallomással helyettesíték, nem igazságos, azt állítani, mint Colani tette, hogy nincs joguk, örökségüket visszakívanni. A theologiai formulák változnak és szélesednek a nélkül, hogy a hit lényegében módosulna. Sokat beszéltek a vallásos érzelemlről. A megváltó, megfeszített és feltámadott Jézusban vetett hitről, mely gyökerei által a keresztyén lélek méjébe szilárdult. „Mi keresztyén világiak, kiálta fel Pernessin, az ujitókhöz fordulva: beleegyezünk abba, hogy új hajót szereljétek fel, csak hogy ti ne legyetek a mi kalauzunk, és mi ne legyünk kénytelenek, a ti utitársaitok lenni.“ Szerfelett nyomóság valának a jobboldalon ülő világiaknak emez érvei. Ha a reformált egyház lelkesze taníthat, a mit akar: a keresztyén nép oda van dobva minden garancia nélkül az ő tanulmányának. A szakadást, mint rémképet hozzák fel s elfelejtik, hogy az által, mert fentartani kívánnak minden heterogen elemet, kiűzik az egyházból mindazokat, kik ily rendellenességnek nem hajlandók magukat alárendelni. Különbö is, mi új van a hitvallomásban? Nem foglaltatik-e ben már a liturgiákban, melyeket minden vasárnap olvasnak azok is, kik tagadják a tant, melynek amazok kifejezői is? A husvét innepét nem ülik-e meg a feltámadás ellenzők is? Ha a synodus nyilatkozata véget vet e következetlenségnek, van-e ebben valami rossz? A harmadik párt megkísérettette, gyengíteni a vitát; de törekvése, hogy a gyűlést a kiegyeztetés ingatag formulába fullasztssa, sikertelen volt. Be kellett ismerni, hogy az ide s tova hullámzó irány napja elmúlt. Jalabert hiában fáradozott, nem tudta kivinni, hogy a hitvallomás helyettesítessék egy az egyházakhoz intézett leirat által, mely ne kötelezzen senkit. A nyilatkozat, 65 szóval 45 ellenében, meg

lőn szavazva. A második csatát az evangéliumi párt megnyerte.

Következett a harmadik ütközöt, A kérdés az volt, hogy a hitvallomás az épület felett kibontott egyszerű zászló legyen-e, vagy kötelező jellemet öltson. Az első esetben semmi sem volt nyerve. A hitvallomás kötelező erejének kérdése azonban rögtön nem jöhetett tárgyalás alá; először az újra szervezési törvényt kellett előre készíteni; mert egyedül ez határozhatta meg a különböző egyházi hatalmak természetét működésökben. E törvény lényeges pontjaiban egy bizottmány által kidolgozva és az előadó Laurens által pontrólpontra védelmezve gyorsan megszavaztatott, mert itt elégséges volt, a régi alkotmányt az új körülményekhez alkalmazni. A gyűlés egyhangulag kinyilatkoztatta, hogy a reformált egyház kormány-formájául a presbyterial-synodusi rendszert fogadja el, és hogy az általános zsinat, szabályos idő közökben összehivatva, alkotja az egyház legfőbb képviselőjét. A synodus mellett fentartották a tartományi zsinatot, ugy szintén a konzistoriumot és a helyi egyházak presbyteriális tanácsait. Dacára az élénk ellenmondásnak megegyzőleg a régi szabállyal, elismertetett a tartományi zsinatnak azon joga, hogy örökadjék az egyház tantételeinek tanítása felett. Az általános zsinaton való képviseltetésre nézve, arányosság alapul, a lelkészek száma vétetett fel. Minden hat lelkészre egy képviselő esik. A presbyteriális tanácsok és konzistoriumok közvetlenül neveztetnek ki, mint a multban. A presbyteriális tanács választja a tartományi synodusra a képviselőket, és ez aztán az általános zsinatra. A lelkészeket a presbyteriális tanács nevezi ki, a konzistorium helybehagyása fentartásával. Összeütközés esetében, bármelyiknek jogában áll az általános zsinathoz fordulni. A választási feltételek módosítottak; többé nem elég a szentvacsorával való élés, és az istenitisztelet megtartásának nyilvánítása, hanem a szentírásban kijelentett igazsághoz való csatlakozás is szükséges. E formula csak élénk küzdelemmel mehetett keresztül; a baloldal ebben joggal a hitvallomás tartalmát látta, jollehet igyekezett később annak rugalmasabb értelmet adni.

A világiak, kik öregek neve alatt voltak hivatta, részt venni az egyház kormányzatában, ugyanezen nyilatkozatnak vettettek alája. Nem merték kivánni tőlük az egyház megszavazott hitvallomásához való ragaszkodást. Most már arról volt szó, hogy e hitvallomás kötelezi-e a lelkészeket. Camberfort lelkész tette erre nézve a formális indítványt. Az orthodox töredék melegegett csak az új lelkészekről kivánni e kötelezettséget; respektálva a adott helyzetet és kiakarván kerülni minden visszahatást. Ez indítvány alkalmából keletkezett a harmadik ütközöt. E küzdelemben, mely 6-ik és 7-ik juliusban volt, ugyanazon szónokok, ugyanazon erősségekkel harcoltak, mint a más két megelőzőben; csak a kardok voltak újból csiszolva, sőt élesítve; az elméletről ez alkalommal a gyakorlatra tértek át. Jobb, bal, közép-bal, mindenik felhasználta minden segédforrását.

A baloldal sejteti engedé, hogy mily közvetlenül van ő találva az által, ha új híveket nem toborzhat. De minő helyzete is lesz egy fiatal lelkésznek? Vagy hypocritává változtatják, vagy egy holt tradíció szenvedőleges organumává. A

szabadelvű világiak Planchon és Denfert személyében panaszkodtak, hogy megfosztatnak természetes vezetőjüktől a jeleni theologiai válság közepette. A harmadik párt, Jalaberttel vitatta, hogy a hitvallomás kötelező ereje a protestántizmus szellemével ellenkezik, annál inkább, mivel azon nyilatkozat egyik szynodusról másikra módosítható; meg kellene elégedni a kandidátus kegyességével s a hitvallomás megtámadásának egyszerű eltiltásával. Az orthodoxusok protestáltak azon eszme ellen, mintha a reformáció igazi eszméje meg lenne sértve a tantételhez való csatlakozás által. Az egyházat nem lehet oda dobni minden feltétel nélkül minden ifjone theologusnak. „Guise herceg azt kérde egy napon az új valóság egy szolgájától: micsoda császnak engedett, hogy a reformáció tantételeit hirdeti? Istennek szava csábitott el, mondá a szolga. Ez a mi feleletünk is, mondá Lassere, lelkész. Mi megismertük és magunkévá tettük a szív és értelem által ama nagy keresztyén tanokat, melyeket nem tudunk elválasztani a természet-felettitől és a megváltástól. Csak ennek ohajtjuk megnyitni szöszékeinket.“ Delmas, ki mindig kész a viszonzásra és anekdótizálásra, egy radical irányu lelkész szavát idézte fel, a kitől ő kérdezte, ha elmenne-e a lelkészi tanítás korlátlan szabadságánál fogva, egész a végsőig, és megengedné-e, hogy egy predikátor protestáns szószékbe felvigye az immaculata koncepció dogmáját? A felelet igenlő volt. A baloldal ellenmondására, az ügyes szónok megjegyezte, hogy emez is a tanítás e korlátlan szabadságát kívánja megengedni, tehát nincs egyéb hátra, mint azt az egyház hitével megegyezőleg meghatározni. Azt állítani, tevék hozzá az orthodoxok, hogy tettetésre lesz kárhoztatva a fiatal lelkész, ha kötelezve lesz, elfogadni egyháza oklevélét, nevetséges. Nem sokkal inkább el fog-e enyészni az őszinteség, ha oly liturgiát kell recitálni, melynek nem hiszen? Nem szükséges, a gondolat méltóságáról lemondani azért, mert ismeretet szerez egy hitvallomásról, mely a szellem kutatásainak elég széles mezőt hagy fenn. A hitvallomás egy keresztyén egyház kebelében, oltalom a theologiai szabadságra nézve; senkinek sincs joga, semmit is követelni tőle, mihelyt csatlakozott ama nagyon is tágas formulához, mely elfogadásra elébe terjesztett.

A szavazás 5-ik júliusban történt meg. Az eredmény világos volt, mert minden módosítás, mely gyengithette volna erejét, elhárított. E naptól kezdve, a szynodus törekvése be volt végezve. Volt ugyan kísérlet téve a küzdelem megújítására, midőn a párizsi egyház került szóba, hól a két irány már több év óta élénk küzdelmet folytat. A harmadik párt a nyugodalmat az egyházak némi megosztásával kívánta helyreállítani, teremtve egy második konzistoriumot. A szynodus nem kívánt egy különös esetért ítéletet mondani, bármily fontos volt is az. Így tehát, miután némi óhajokat nyilvánított, melyekre még rátérünk, és elfogadott egy az egyházakhoz intézendő leiratot, 11-ik júliusban bezáratott, az elnöknek, Boisnak, egy beszédével. E szorgalmasan dolgozó ülés egy hónapig tartott.

Deési Gyula.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Egy meghatóan szép ünnepélynek volt tanuja Kolozsvár intelligenciája, folyó hó 15-én, a midőn is a „leányárvaház“ átadatott rendeltetésének. Az ünnepély részletei voltak br Bornemisza Ignácné megnyitó beszéde, melyre Minorich Károly felelt a városi hatóság én Haller Károly a képviselő testület nevében. S ezzel vége volt az ünnepélynek. De nincs és nem lesz vége szívünkben annak az édes érzésnek, mely feldobogó keblünkbe szállott a felett, hogy városunk gazdagabb lett egy humanitárius intézettel; s nem lesz vége örömnünknek, hogy városunk lelkes hölgyei — megértve rendeltetésöket, a szeretet munkáinak gyakorlását — oly emléket állítottak maguknak, mely soha el nem enyészik, miután árvák mindig lesznek közöttünk. Istennek áldása legyen nemes törekvésüknök; vajha, e kicsi magot terebélyes élőfává növelhetnék! A mi meg is lesz, ha mindannyian körülveszszük ápoló gondunkkal és emberi-baráti szeretetünkkel.

= Felhívjuk olvasóink figyelmét a prot. egylet által alapított „Keresztyén család“ című hetilapra, melynek egész évi előfizetési ára csak 2 frt. s mely igen épületes olvasmányul szolgál a népnek. Fördös Lajos igen meleg felhívást irt mellette és a Kovács Albert és Farkas József neve elég biztosíték a lap jósága iránt.

= A kolozs-dobokamegyei néptanítók egyletének köréből olvassuk a helybeli lapokban, hogy legközelebbi választmányi ülésének „volt egy kellemetlen ügye is: ez Barabás K. helybeli tanítónak, tanítóhoz nem illő magaviselete s az egylet ellen irányzott ellenséges célu törekvései miatt fölmerült panaszok tárgyalása, melynek eredménye lön, hogy B. K. titkos szavazás útján egyhangulag hozott határozattal, az egylet tagjai köréből kizáratott“ Gyönyörű egy tanító! És annál inkább sajnáljuk, mert éppen egyik helybeli ref. iskolánk tanítója. Nem akarunk ítéletet mondani e tény felett, míg hivatalosan nem értesülünk róla; de igen sajnálnók, ha bebizonyula, „hogy addig jár a korszó a vizre mert akkor az is kitűnnék, hogy egy méltatlan ember csökkentette eddigi magaviseletével, azt a tiszteletet, melyet a testületnek különben minden okos ember önkint megad.

= Egerben népszerű felolvasások tartására egyesültek néhányan, hogy az ismeretek forrását felnyissák azok előtt, kik sötétségben járnak. És ez akaratlanul is eszünkbe juttatja ama kérdést: hány pap, hány tanító van széles Erdélyországban, kik felhasználják a hosszú téli estéket, vagy az innepeket, hogy hallgatóikat oktassák mindabban, a mi nélkül ma már el nem lehetnek? Feleletre nincs szükség; de fáj a szívünk, ha arra gondolunk, hogy az egyházi hivatalnokok csak roszzul fizetett robotnak tekintik pályájukat; sine curának, mely mindennel foglalkozik, csak rendeltetésére nem gondol. Térjete meg gondoljatok Spénerre, ki maga körül gyűjtötte híveit, tanította őket és így követendő iskolát hagyott hátra maga után. A kathedra, hol füstös prédikációkat zengedeztek el — bizony nem elég; egész eltetőknök lámpásnak kell lenni, s ha nem az, úgy haszontalan szolgák vagytok.

= **Egy emlék-költemény küldetett** be hozzánk — mely a debreceni „Figyelmezőbül“ nyomtatott le — és mely a Mészáros-ünnepély alkalmából dicsőítő költemény akar lenni. E vers és mai irodalmunk színvonala arról győzött meg, hogy Debrecenben lehetnek az emberek igen jó kálvinisták, a mi minden esetre — érdem; de nagyon gyenge poéták, a mi semmi esetre sem bűn. Különben pedig, Balogh Ferenc írta.

= **Ez sem rossz.** Jászberényben — a kholera miatt, — bezárták az elemi iskolákat és hogy a tanító az alatt se korhelykedjék, a főbíró, becsületes néven; Pintér Mihály, hivatalosan szólította fel a tanítót, hogy jelenjék meg a város jegyzői hivatalában és ott végezze a rábizandó teendőket, különben fizetése le fog tiltatni. Hogy mi történt tovább, nem írják a lapok. Anynyi igaz, hogy tisztelet a tanítói karnak, de ha van közöttük — fájdalom — olyan is, ki darabotnak sem való; de ez a főbíró éppen beillenék kozák-káplárnak.

= **Belgiumban a kormány** egy törvényjavaslatot terjesztett elő, melyben huszmillió frank kölcsönt kér a népiskolák felállítására és felszerelésére. Ime, ott nem civődik állam és egyház az iskolák felett, hogy aztán egyik se mozdítson semmit; hanem az, a melyiké a hatalom, megragadja az alkalmat, hogy tegyen. Mi sokszor kifejeztük e tekintetben véleményünket; megelégedésünkre szolgál, hogy Belgium igazat adott meggyőződésünknek. Mikor a magyar kormány is ez utra tér, akkor hinni fogunk mi is népnevelésünk teljes sikerében; addig csak járjuk amaz utat, mely aggodalmakban elég gazdag, de eredményekben szánalomra méltó.

= **A menynyire hinni lehet,** Muszkaországban a tanköteles gyermekek száma nyolcmillió; és ha ötven gyermekre egy iskolát számítunk (persze, ez csak eldorádói ábránd) 160,000 iskolára volna szükség, melyből negyvenezer fenn is áll; tehát, egy negyede. Hát még, hol vannak a tanítók! Ebben az arányban Oroszországban hatmillió gyermek nem részesül semmi oktatásban. Hanem, puskát, ágyut azt csináltatnak eleget. Nó hiszen, jaj is lesz azon államnak, melyre az északi jeges medve ráteszi a talpát. Ujból fog akkor kezdődni a sáska-járás és mindazon veszedelmek, melyekről az ótestamentom emlékszik. Uram, őrizz meg az által, hogy add nekünk a buzgóságot, munkálkodni az emberiség valódi érdekét.

= **A Ballagi bácsi „Prot. egyházi és iskolai lapja“** új-évtől fogva, megszünteti a tudományos „Szemle“ további kiadását és magának a lapnak árát egy forinttal fölemeli; s a többek közt ezt azzal is indokolja, hogy a mi lapunk csak egy iv és mégis hat forint. Mellőzzük annak vitatását, hogy éppen most az előfizetések idejében, menynyiben idomos egymás iránt ily argumentumokkal kimutatni jóakaratomat, csak ajánlani akarjuk olvasóinknak, nem a Ballagi modorát, hanem lapját. Mikor a tizenhatodik évfolyamunkat fogjuk redigálni: nem fogjuk utánozni Ballagi bácsit; onynyi bizonyos!

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

KÖRÖZTETNEK.

1284—1872.

Figyelmeztetés!

Vallás- és közoktatás-ügyi miniszter ur ő nagyméltósága f. h. 6-ról 30616 sz. alatt kelt rendelete értelmében, figyelmeztetem t. lelkész-társaimat, hogy a katonai árvánál és özvegyeknél előforduló halálozási és férjhezmenési esetek az illető hadkiegészítési kerületi parancsnokságnak (Pest-Budán) vagy a budai vár- és térparancsnokságnak azonnal feljelentendők.

E rendelet szoros megtartását illető aa.-inak hivatalosan ajánlom.

Kolozsvártt, december 17-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1276—1872.

Marosi egyházmegyénkben a vajai anyaegyházhoz tartozó göcsi leányegyházban üresedésbe jött lévitai állomás. Évi fizetése jóval meghaladja a 200 o. é. forintot,

Pályázati határnap 1873, január vége.

A folyamodványok marosi esperes t. t. Péterfi József aa.-hoz M.-Vásárhelyre küldendők.

Kolozsvártt, december, 15-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

688—1872.

Felhívás.

Az 1873-ki bécsi világkiállításon, a magyar tudomány, és oktatásügy szakbiztosá, m. Gönci Pál ur megalálása folytán, állandó igazgatótanácsunk felhívja mindazon hitfelekezeti tanodák mtgós t. t. előjáróságait, egyházmegyéket, esperes aa.-it, egyházközségeket, lelkészeket és egyházunk mindazon tagjait, kik a kisdédek legelső nevelésére, nép-, elemi-, polgári, vagy szakiskolákra, vagy a tudomány bármely szakára tartozó könyveket, szereket, taneszközöket, vagy a tanulók minden irányu munkáinak végeredményét feltüntető dolgozatokat stb. ha az 1873-ik év tavaszán megnyitandó bécsi világtárlatra fel kívánjuk küldeni: folyó évi december hó végeig, igazgatótanácsunkhoz beküldeni, ne terheltessenek; hogy szellemi törekvésünknek, és fejlődésünknek mentől több és mentől kétségbevonhatatlanabb jelét adhassuk.

Az erdélyi evang. reform. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvártt, 1872, dec. 12-én tartott üléséből.

Bodor Antal,
titkár-helyettes.

Gr. Kun Kocsárd.

Nyiltposta.

47. Vince Dániel urnak. N.-E nyeden. Miután „Grey Johanna“, önnök biztosítása szerint, már megjelent; sőt egy példányt szerkesztőségünkben mi is láttunk; miután mi a szerkesztőségünk által gyűjtött előfizetési pénzeket önnök elküldöttük: valamint a névsort is; és mégis folytonosan minket sürgetnek az előfizetők az illető regényért: ezennel nyilvánosan szólítjuk fel, hogy az előfizetők legfőleg 15 nap alatt elégíttesse ki, más különben a törvényhatóságoknál keresünk jogorvoslatot ez irodalmi botrányért.

48. „Egy komoly szó, a maga idejében“ Köszönjük a jóakaratot; de magunkról beszélni saját lapunkban, tiltja valami, a mit érezni lehet, de kimondani — nem. Csak munkálkodjatok: ez lesz a leghangosabb beszéd.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 26, 1872.

104—52. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztési iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Előfizetési felhívás

az

„ERDÉLYI PROT. KÖZLÖNY“

1873 ik évi III-ik évfolyamára.

Most, midőn egy újévnek küszöbén állunk, egy nyilt és bizalmas szót kívánunk szólani önökhez, kik az „Erd. prot. közlönynek“ két éven át hűséges támogatói voltak anyagi és szellemi részvétőkkel. Ohajtjuk, hogy megért-senek minket s a szerint intézkedjenek a jövődre nézve.

Nem akarunk szólani azon reményekről, melyekkel lapunkat megindítottuk; sem törekvéseinkről, melyeket igen sok kedvezőtlen körülmény miatt, csak részben valósíthattunk. Hanem, egyszerűen utalunk lapunknak immár két éves folyamára, mely a nyilvánosság előtt áll, s melyből olvasóink megítélhetik: méltók vagyunk-e arra, hogy lapunk még éljen, vagy megszüntessük?

Mert határozottan erről van szó. Egészen nyiltak akarunk lenni.

A lefolyt két év sok keserű tapasztalásban részesített minket, kik a szerkesztés és kiadás gondját vállainkra vet-tük. És e tapasztalás egyiránt leverő: mert anyagi tekintetben nem részesültünk oly támogatásban, mely egy ilyen vállalat életben maradását biztosítja; és szellemi tekintetben is sokkal részvételebbeknek mutatkoztak eddig egyházkerületünk értelmes hivei, mint azt várni, jogos reményünk lehetett.

Azonban, az utolsóra nézve, teljességgel nem esünk kétségbe. Idő kell arra, mig az emberi szellem levetközi tartózkodását; mig öregebb hivatalársaink megjönnek ama gondolathoz, hogy a nyilvánosság előtt megjelenni, tisztesség s hogy tapasztalás által gyűjtött bölcsességükkel jót tesznek a köznek; és idő kell, mig az ifjabb nemzedék oda fejlődik, hogy gondolkozásában megállapodván, felvegye ügyeink vezetését a sajtó útján is.

Mind a mellett, megtettünk, a mit lehetett. Nem volt egyetlen fontosabb kérdésünk, melyről tájékozást ne nyújtottunk volna; figyelemmel kísértük úgy a hazai, mint a külföldi mozgalmakat; iskolai ügyünket anyanyira méltattuk, a mint éppen megérdemli; megmutattuk, mire vagyunk képesek az elméleti theológiában csak úgy, mint a gyakorlati téren; nem hiányzott buzdító szavunk a humanitárius irány előmozdításában és mindenek felett, szemünk előtt tartottuk specialis erdélyi egyházkerületi ügyeinket: és e téren, el merjük mondani, hogy a miolta fennáll szuperintendenciánk, anynyi tájékozottsággal soha sem bírtak, mint most, a miolta lapunk fennáll.

S mind ezekért teljességgel nem részesültünk azon anyagi támogatásban, melyet méltán megvárhattunk, s mely tisztessége volna ötszáz lelkésznek, kik háromszázezer reformátusnak hirdetik az igét. Nem a mi anyagi megjutalmazásunk hiánya busit; hanem az, hogy csökkenőben látjuk a meleg érdeklődést; azt a buzgóságot, mely nélkül nem csupán egyházas, erkölcsi életünk teng, hanem kockáztatjuk a valódi protestántizmus rendeltetését, mely a szivek meg-nemesítésében, az értelem felvilágosításában, az emberi akarat-erőnek ama puritán formálásában nyilatkozik, mely irtozik minden gyarlóságtól és csak nemesre, szentre törekszik; és kockáztatjuk magyar hazánkunk fennmaradását, mely egyik erős oszlopát éppen a protestántizmusban találja.

E magas érdekek ösztönöznek, hogy még ne tegyük le tőlunkat, azon reményben, hogy a mit eddig elmulasztottak barátaink, azt a jövőben kipotolni igyekeznek az által, hogy nem csak megmaradnak lapunk pártolói közt, hanem azon lesznek, hogy fölverjék a késedelmezőket, s minél többeket nyerjenek meg ügyünk anyagi támogatására is. Ha a minden előfizetőnk még csak egyet fog maga mellé szerezni, oly lapot adhatunk, mely dicsőségeül fog szolgálni egyházkerületünknek. Erre kérjük barátinkat; ellenkező esetben, rövid tengődés után, meg kell szüntetnünk lapunkat, mely bizonyosan ürt fog hagyni maga után: s akkor fogják érezni olvasóink, hogy mit

volt e lap, midőn már nem lesz s még az eszme is utána vész, mert erősen meg vagyunk győződve, hogy évtizedek fognak elmúlni, míg hasonló vállalatba merne valaki kezdeni. Ezt kérjük, gondolja meg mindenki,

Mi részünkről nem fogunk kimélni semmi fáradságot, hogy oly lapot adjunk, mely kielégítse a szabadon gondolkozók igényét; s egyházkerületünk szükségeinek minden tekintetben megfeleljen.

Lapunk előfizetési díja a „Prédikátori tár“-melléklettel együtt:

Évnyegyedre	1 frt. 50 kr.
Félévre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Kiadó-hivatal, hová az előfizetések (posta-utalvánnyal, vagy bérmentve) küldendők: külmagyar-utca, 237 szám.

Kolozsvártt, decemberben, 1872.

Szász Domokos

ev. ref. pap, mint főmunkatárs,

Szász Gerő

ev. ref. pap, mint fel. szerk. és kiadó.

A karácson.

(Folytatása és vége.)

Lássuk röviden a főbbeket.

A Jézus születésnapjára vonatkozó legrégibb adatot alexandriai Kelemen (+ 221 körül) Strómata című művében találjuk. Ő itt ugyanis Jézus születésétől Commodus római császár haláláig (192 dec. 31, a mi számításunk szerint) 194 évet, 1 hónapot és 13 napot számít. E szerint Jézus születése, a mi bevett idő számításunk szerint, Kr. e. a 3-ik év nov. 19-re esnék. Azonban, rögtön hozzá teszi Kelemen, hogy némelyek ezzel ellentétben, a zsidó páchon hó 25-ikére (máj. 20.) mások phar-muti hónap 24, vagy 25-ikére (apr. 19 v. 20) teszik Jézus születésének napját.

Tehát, ekkor már keresik a napot, bár ha különböző időben. Miután az evangéliumok hallgatnak Jézus születésnapjáról, nem volt, mit tenniök, mint hogy miután hasztalan végig forgatták az új-szövetség lapjait, most már átmentek az ó-ba kutatni. Theologiai nézetük szerint ugyanis, az ó-szövetség semmi egyéb, mint egy szorosan összfűgő nagy-szerű jóslat, az új-szövetség pedig annak a részlete-kig menő pontos teljesítése. És így teljesen jogosult — történelmi alapon állóknak gondolták magukat ezen kutatás alkalmával is.

Kisásziában ez időtájt január 6-át tartják a keresztet napnak. Okoskodásuk menete a következő volt: Jézus = a második Ádám ugyanazon nap születik, az első Ádammal. Az első Ádám a teremtés, következőleg a második Ádám az új-év 6-ik napján születik; és ezen utobbi nap a római naptár szerint, ép január 6-ika. Ezen számítás mellett szól Origenes stb. szerint, Ézék. 1, 1 is; e szerint ugyanis, Ézékiel a 4-ik hó 5-ik napján látja a megnyílt

egeket; s miután a zsidók polgári évüket október 1-el, a napot pedig az estvével kezdik számítani, tehát, a mondott 4-ik hó 5-ik napja a rom. naptár szerint, szintén január 6-ra esik. Ugy de, mivel Má-té 3, 16. szerint, Jézus keresztelesekor is megnyilatkoznak az egek, tehát többek közt, maga Origenes is összfűgőti Jézus születésének és megkeresztelésének innepét e napon. A gnostikusok egy része pedig ép erre támaszkodva, vitatá, hogy Jézus egyszerű embernek születvén, csakis a keresztelesekor lön istenné; míg Chrysostomus — ki szintén a kettős innep mellett volt — a gnostikusokkal szemben azt erősíté, hogy Jézus a keresztelese nélkül is isten fia volt, csak hogy ilyennek először ekkor ismerte fel őt Ker. János. Hogy már ezen hitetlen gnostikusok lába alól egészen kivegyék a gyékényt, többek közt, a 3 kappadociai (nagy Basil, őcsce nissai Gergely és nazianzi Gergely) állítá, hogy epiphania nem a Jézus megkeresztelésének, hanem kizárólag csakis a Krisztus születésének innepé; azaz, hogy epiphania = theophania.

E folytonos vita és versengés közben kezdik fölvenni Rómában december 25-ét, mint Jézus születésének innepét. Csakhamar átveszik Kisásziában is ezen napot és pedig oly nagy készséggel mit a heves versengés és Róma apostoli eredetén és igaz hitűségén alapuló tekintélye csak növelt — hogy Chrysostomus egy 386-ban Antiokhiában tartott beszédében bámulatát és örömét fejezi ki a felett, hogy ezen december 25-iki innep alig 10 év alatt oly méjj gyökeret vert az egyház kebelén, mintha csak századok óta szokásban lett volna.

Azonban, az arméniaiak még mindig ragaszkodtak a január 6-iki kettős innephez, és sokáig tiltakoztak a dec. 25-iki karácson ellen. Valamint Alexandriában is még sokáig fenntarták a jan.

6-iki kettős innepet, s csak kevéssel 431 előtt fogadják el itt is általánosán a dec. 25-iki születés innepet, továbbra is fentartván a jan. 6-iki epiphaniát, Jézus megkeresztelésének innepét.

Láttuk tehát a fentebbiekből, hogy a Jézus születésének innepét csak a 3-ik században, s még ekkor is nagyon különböző időben kezdik megülni. A mi dec. 25-iki karácsonunk csak később, és pedig először Rómában tűnik fel. A legrégebbi erre vonatkozó adat egy római névtelen khronographiai gyűjteményben található 354-ből. Egy különben kétes hitelű hagyomány szerint, Julius római püspök (+352) rendelte volna itt el. Anynyi bizonyos, hogy utódja, Liberius (352—366) alatt már tömegesen ülik meg. Liberius ugyanis Ambrosius majlandi püspök nővérét Marcellát 360 dec. 25-ikén a római Péter-templomban apácává szentelvén, többek közt így szól: „im látod, mily sokan gyűltek egybe völcgényed születés-innepén!”

Most már lássuk, hogyan jutottak ezen napra, miért kellett Jézusnak, nézetük szerint, ép dec. 25-én születni?

Mint említém, miután az új-szövetség e napról mit sem szól, tehát az ó-hoz fordultak. Itt olvasták, hogy midőn a babyloni fogságból haza tért zsidók élén Serubabel az új templom építéséhez fog, megjelenik Haggai próféta és jósol: „azt mondja a seregeknek ura: még egy kevés idő van és megindítom az eget és a földet, a tengert és a szárazt; és megindítok minden népeket, és eljő a minden pogány népeknek kívánságok, és betöltöm e házat dicsőséggel... nagyobb leszen ennek a háznak dicsősége, hogy sem az első háznak dicsősége... és ezen a helyen adok békességet, ezt mondja a seregeknek ura... Gondoljátok meg, kérlek, e naptól fogva az elmúltakat, a 9-ik hónap 24-ik napjától fogva, a naptól fogva, melyen az úr temploma alapított... e naptól fogva megáldlak titeket, ... ezt mondja a seregeknek úra. (Hagg. II. 6—23.)

A syrusok által megfertőztetett templom újra szentelésének 8 napig tartó innepét a 9 hó 24-ik estvéjén kezdik megülni a győztes makkabeusok; úgy de, miután ezek nem tekinthetők az örök időkre feunálló és a pogányok által is várva várt templom szenteléséről szóló jóslat teljesülésének; s miután másfelől a felséges isten nem is lakik kézzel csinált templomokban (Csel. 7, 48), hanem az élő isten egy szülött fia a Jézus Krisztus — a Sion hegye, a szent

város, a menyuei Jéruzsálem, az örök templom, melyet nem ember, de isten épít fel, kihez jönnek minden népek imádkozni, kiben betölt a próféták minden jóslata, a pogány népek minden óhaja, kiben zsidó és pogány életet és üdvöt talál (Zsid. XII. Jel. XXI.); ő tehát, az örök templom, és az ő születésének napja az, melyet Haggai előre megjósolt, s melytől fogva megáldatnak a föld minden népei. Már most, csak a Haggaitól megjósolt napot kellett a római naptárban kikeresni. Ez is könnyen ment nekik. Haggai zsidó és próféta: tehát a zsidó egyházi év szerint kellett számitnia; ez niszanna (april) kezdődik és így a megjósolt 9-ik hó 24-ik napja, ép dec. 25-ike lesz. E mellett szól az irás is; mert Hagg. 2, 19 szerint, még sem a szőlő, sem a fige, sem az olajfa nem terem: tehát tél van és ép dec. 25-ike azon nap, melyet a próféta háromszor ismétel a messiásra vonatkozó jóslatában. (Hagg II, 10. 18 és 20.)

Igy okoskodtak a bölc s római atyák. Hogy aztán okoskodásukat az egész keresztyénség oly hamar és oly ritka készséggel magáévé tévé, arra Róma ismert tekintélyén kívül több kedvező körülmény befolyt.

Az iráshoz szorosan ragaszkodó keresztyéneknek ép semmi kifogása sem lehetett a számitás ellen; mert az egész az iráson — az ó-testamentumi jóslaton alapszik. A pogány innepekkel teljesen szakítani nem tudó keresztyének pedig, — mert ilyenek ekkor természetesen igenis nagy számmal voltak, — csak örömmel fogadhaták az új innepet; mert a régi rómaiak ép ezen idő tájban szokták megülni egyik legkedvesebb innepüket — az új nap innepét. És ime, Jézus, az irás szerint, az igazság fényes napja (Mat. 4, 2,) a világ világosságja (Ján. 8, 12.) Mily könnyű volt tehát, az új-nap születésének pogány innepét a világ-világosságának születés-innepével cserélni fel.

Örömmel fogadá tehát, az ily szerencsésen választott napot, kevés kivétellel az egész keresztyénvilág, s a 4-ik század végén és az 5-ik század elején már — mondhatni — általános lett a dec. 25-iki karácson megülvése. Anynyival is inkább, mert kitünő egyházi atyák fáradoztak annak kimutatásán, hogy még maga az új-szövetség is e nap mellett szól. Luk. I, 24. stb. szerint, ugyanis Kér. János ép 6 hóval idősb Jézusnál; tehát, jun. 24-én kellett születnie. És ime, az ók allegorikai magyarázat-módjuk szerint e mellett szól Ján. 3. 30 is:

kell. Mert az akkor használatban levő Julius Caesar-féle naptár szerint, dec. 25 a téli, jun. 24 pedig a nyári napfordulat ideje volt; tehát, dec. 25-én (Jézus születése) kezdet nőni, és jun. 24-én (János születése) kezdett apadni a nappal.

Továbbá, ugyancsak Luk. I, 24. stb. szerint, János apja megnevelése (fogantatás) után 9 óra születik, így Jézus is az angyalnak Máriához intézet szavai (fogantatás) után 9 hó múlva. És most, a már ismert születésnapoktól visszafelé leszámítva 9 hónapot, kijön, hogy Zakariásnak sept. 24-én, Máriának pedig márc. 25-én jelenti az örömhírt az angyal. E két nap ismét igen fontos, mivel a Caesar-féle naptár szerint, az az őszi, ez a tavaszi éj-nap egyenlőség ideje.

Most még tovább mentek: igyekeztek a teremtéssel is kapcsolatba hozni Jézus életének főbb mozanatait. Állíták, hogy miután a tél hidege, a nyár hősege csak ártott volna a zsenge teremtésnek, az ősz pedig ékesség nélkül hagyja a fákat, füveket: — tehát, isten tavasszal teremté a világot. Ekkor hozott a föld, mikép hoz még mindig, füveket, növényeket elő (1 Móz, II, 11). Tehát, tavasszal és pedig ép márc. 25-én (Jézus fogantatása) mondá az ur az első teremtő szózatot: legyen világosság! — mert 1 Móz I, 4 szerint, elválasztja isten ekkor a világosságot a sötétségtől, önkint értetik, hogy két egyenlő részre, s ekkor márc. 25-ike van. Ugy de, ez a teremtés hetének első napja = vasárnap. És ime, vasárnap támad fel a Jézus is. A hatodik nap = pénteken, teremti isten az első Ádámot, ki bűnbe ejti az egész emberiséget, és ime, pénteken hal meg a második Ádám = Jézus, üdvöt hozva az egész emberiségnek. Sőt Origenes szerint, még az óra is talál. Máté 27, 45 szerint, Jézus 6 órakor hal meg; 1 Móz, I, 24—31 szerint, isten a hatodik nap = pénteken állatot és embert teremt, tehát, a napot felezni kell: 6 óra előtt az állatokat, és 6 órakor — a mely percben kiadá lelkét a második Ádám — teremti isten az első Ádámot.

Mosolyogsz, nemde, szives olvasó! — Pedig lásd, Ambrosius ez ellen előre tiltakozott; ő szerinte, mindez kétségbe vonhatlan tény, s még csak nem is esetleges, hanem a teremtő bölcsességéből foly, ki a phisikai és erkölcsi világ ezen harmoniája által is a teremtés és váltság szoros összefüggésére emlékezteti a figyelmes és hívő keresztyént.

És rá nézve ép oly becses lehetett e hit, mint a minő főlemelő rám nézve azon tudat, hogy a leg-

nagyobb lelki meghasonlás korában, midőn csaknem minden létező vallás teljesen leélte magát, a háborgó kebelt megnyugtítani többé egyik sem volt képes; midőn az önmagával meghasonlott emberiség lelki világának sülyedő hajóját megmenteni, sonki sem tudá; midőn a csüggedő lelkek szabadítót csak az égből reméltek; midőn a kicsinyhitű emberiségnek megváltót csak isten küldhetett ekkor, a legnagyobb szükség idején; akkor, az idő teljességében előáll egy isten- és ember-szeretettől áthatott kebel, nemes elszántsággal ragadja meg a mindenektől eldobott kormányt és erős kezekkel a lelki nyugalom, menynevei béke biztos révébe viszi a már-már elmerült hajót!

Kérded: mikor és minő körülmények közt született az isteni szabadító? A prófán történetírók nem jegyzék fel a napot; a szent költők csak az angyalok örömdalát említik... De, avagy ki mondja meg nekem: mikor született az újabb történelmi kor egyik legkitűnőbb fia, Luther!? 1483, vagy 1484-ben? A történészek ma is kutatnak, vitatkoznak: teljes bizonyosságra még soha sem jutottak. És már e bizonytalanság — mond csak, szives olvasó! ha von-e le valamit a nagy reformator csalhatatlan érdemeiből? — Így Jézusnál is. Fedje bár még annál süriőbb homály az egyszerű bölcsőt, a mester végetlen szeretetének emléke kitörölhetetlen betükkel van az emberiség fejlődés-történetében följegyezve, s fölsőges tanának isteni igéi két évezred múlva is milliók keblében találnak viszhangra!

Benkő Lajos,
lelkész jelölt

Egy hang a távolból.

(Folytatás és vége.)

Guizot, nagy tehetségének egész tekintélyével, egy tanácsot adott nekünk. „Legyünk szabadelvűek,” mondá ő s ilyennek vallá saját magát is. Mindig örömemre szolgál, hogy a szabadság oly szép cím, melyhez még ellenfeleink is jogot formálnak. De azonnal hozzá tevő ezt is; „ne legyünk forradalmárok.” E tanácsra, engedjék meg önök, egy másikkal válaszolnom, használva egy oly elnevezést, mely nem foglal magában semmi sértést, mert hiszen — nőha tévelygő — de igen befolyásos és tiszteletre méltó emberekre alkalmazták azt. Uraim, ha önök hazánknak s egyházunknak szolgálni akarnak, ne legyenek önök doktrináirek! Mit értek én ez alatt? Oly bölcselkedő szellemet, mely mindent előre formulázott s változhatlan rendszer szerint ítél meg; mely az absztrakt elméleteket végtetekig viszi, figyelmen kívül hagyva a tényeket. Hazánkban semmi sem oly népszerűtlen, mint ez az irány.

Végzetes sorsa e rendszernek az, hogy nagyobb súlyt fektetvén az elméletekre, mint a tényekre, elébb-utóbb hajó törést szenved. Egy angol példa szó szerint, semmi sem oly makacs, mint a tény. Hozzá teszem, kivéve az elvont elméleteket. Csakhogy, midőn ezek a tényekbe ütköznek, romlásuk kikerülhetetlen. Mert a tény, a való, az élet, a dolgok ereje: istennek akarata s ezzel szemben semmiféle elmélet meg nem állhat. Az elvont elméletek örvénybe vezettek s ránk nézve e tátongó örvény jelenleg — a szakadás!

Három tény ajánlok önök figyelmébe.

Először azt, hogy létezőnk. Önök egy oly konfeszziót akarnak megszavaztatni, melyről azt követelik, hogy az a ref. egyház hitének kifejezése. De mi e konfeszziót, mint saját hitünk symbolumát, nem fogadhatunk el; s mindazon által tény az, hogy az egyházban vagyunk. Igaz, hogy önök e jogukat kétségbe vonják. Eszembe jut egy normandiai lelkész, ki a szószéken így okoskodott; „katholikus annyit tesz, mint közönges; tehát, az egész világ katolikus; protestánsok nincsenek, vagy ha vannak is, de nem kellene, hogy legyenek.“ Önök is így szólnak hozzánk: „a ref. egyházban csak egy hit van, az orthodox; a mi a szabadelvű pártot illeti, az nem létezik, vagy ha létezik is, de nem kellene, hogy létezzék.“ Uraim, mi létezőnk s önöknek nem áll hatalmukban az, hogy mi ne létezzünk! Az egyházban mindig voltak szabadelvűek (szónok itt több példát idéz) szabadelvű volt Zwingli is, a reformátorok közt a legfölvilágosultabb. E férfiak, kikre büszkék vagyunk saját koruknak eretnekei voltak, de azért őket a prot. egyház kebeléből nem zárta ki. Tudom, önök erre azt válaszolják nekünk: „vajha, a ti eretnekségetök se volna nagyobb mint azoké volt“. Én pedig azt mondom, hogy a mint önök ítélnék rólunk, úgy ítélték hajdan azokról is s önök utódai így fognak ítélni a miénkről. Az egyházban az eszméknek mindig kettős irányu áramlata volt; mindig volt jobb- és a baloldal. Nekünk hát multunk van az egyházban, hogy úgy mondjam, tradiciónk. A mi engem illet, én egy szabadelvű lelkész által kereszteltettem meg; mint szabadelvű nevelkedtem s mint olyan szenteltettem föl a papi hivatalra 68 lelkész által s azt az egyetlen fogadást tettem, hogy lelkiismeretem sugallata szerit fogom hirdetni az evangéliumot.

Az orthodoxia előttem valami idegenszerű; nem pártoltam el attól, mert nem is ismertem. Az én tradicióm a szabadelvűség. Büszkeségemnek tartom, hogy egy régi hugenotta-törzsnek, még pedig egy száműzetésben élt szabadelvű családnak vagyok ivadéka. Szinte azt mondhatnám, hogy már születésem előtt szabadelvű voltam; jogom erre, saját családomban, idősebb, mint én.

A második, mit önök figyelmébe ajánlok: hitünk. Ezerszer megjósolták, hogy a szabadelvűség önmagát fogja megsemmisíteni. Azt mondták: „annyi öszszehalmozott tagadás megöli.“ Uraim, önök kénytelenek, bevallani, hogy mi hívők vagyunk. Igen, mi hiszünk, ha tán nem is azokat, melyeket önök, de legalább annyit; ha nem is éppen oly hoszu lajstromát a dogmáknak, de épen oly benső, épen oly élő-hittel, mint önök! Azt állították, hogy imádság

nélküli vallásunk van; innepélyesen kijelentem, hogy félre ismernek. Önök azt hiszik, hogy az észszerűség kizárja a buzgalmat és szeretetet. Rá mutatok az önöké mellett, a mi munkáinkra, melyek amazoknál nem kevésbé virágzóak. Önök szembe állítják a miénkkal hitök egyformaságát; nekünk van hitünk a különbözőség törvényében. Ez az élet, a haladás, az isten törvénye. A pápa és a katolicizmus, önök és zsinatjuk hiában küzd ellene. A Jézus Krisztus evangélioma is e törvényt vallja s minden különválasztást megtilt. Elfeleedték-e önök a nagy hálóról, a tiszta gabonáról és konkolyról mondott példabeszédeit. Már pedig a mit önök akarnak, az különválasztása volna az egyház tagjainak, a tiszta gabonának és konkolyának. Nem azt mondja-e Krisztus, hogy be kell várni az aratás napját, mely a világ végén lesz? Akkor isten el fogja küldeni az ő aratóit s ezek, a mint az irás mondja, az angyalok lesznek. Önök lehetnek igen kegyes igazhitűek, de azt csak nem fogják állítani, hogy angyalok. Ha önök az egyformaságot akarják, kövessék Róma példáját, mely jobban fön tudja tartani az egységet, mint önök. Vegyék ki a nép kezéből a szentírást, vagy legalább szakaszszák ki belőle a galatákhoz írt levelet, mely arról értesít, hogy Pál szembe szállott Péterrel, mert ez megérdemelte, hogy megfeddésék, még pedig ama legnagyobb fontosságú kérdésben: ha kötelezik-e a keresztyéneket a mózesi törvények; ha zsidó sekta-e a keresztyénség, vagy nem? Töröljék ki önök az aj-szövetségből vagy Pált, vagy Jakabot; mert az egyik szerint, a hit az, a mi megigazit, nem a cselekedetek; a másik szerint, pedig a cselekedetek s nem a hit; és mindkettő ugyanazon példákkal igazolja ezt. Áldom istenemet a vélemények e gazdag különféleségeért, melyet a szentírásokban találok; azoknak dicsősége s ereje éppen ebben rejlik. Nekünk, szabadelvűeknek, feladatunk az, hogy a tanok e szükségképeni eltéréseiben képviseljük a lelkiismeret szabadságának szent elvét.

A harmadik s utolsó, mit önök figyelmébe ajánlok: számunk. Gyakran hallottam ismételni, hogy e zsinaton igen sok szabadelvű van. Én az ellenkezőt állítom. Hivjuk föl választóinkat új választásra s meg vagyok győződve, hogy most, miután föl van vetve a szakadás kérdése s az egyház felett a Domokles kardja függ: a szabadelvűek lesznek nagy többségben. És tudják-e önök, miért? Mert az egyház a szakadást nem akarja. Az egyház az egységet szereti, de azt az egységet, mely csupán a különféleségben lehet. Tiszteletben tartja hagyományait; tudja, hogy számban aránylag gyöngye ellenségeivel szemben, kik türelmetlenül várják meghasonlását s közelgő bukását. Ha önök az egyház akarata ellenére kimondják a szakadást, tudják-e, hogy kik fognak ennek első sorban örvendeni? A katolikusok s a katolikus papság, mely helyeselni fogja, ha önök a tekintély elvét proklamálják. Mi azért vagyunk itt, hogy lelkünk egész teljességéből küzdjünk a szakadás eszméje ellen. Önök előtt nincs más választás: vagy föladni ez eszmét, vagy üldözni s kiűzni minkeg!

Nem akarom beszédemet ily fájdalmas hanggal vé-

gezni. Ne felejtsek önök, hogy hazánk szive vérzik; ne felejtsek önök a poroszokat, a communit, az atheismust, a római egyházat. Isten arra hívja fel önöket, hogy regenerálják Franciaországot s hazánk szellemét meghódítsák. Zwingli mondá: *christiani hominis est, non de dogmati magnifice loqui, sed cum deo ardua semper et magna facere.* „A keresztyén ember kötelessége nem az, hogy a dogmákról felségesen beszéljen, hanem az, hogy mindig istennel munkálkodjék, nagy és

nehéz dolgokon.“ Már nagy és nehéz, földadat Franciaországot regenerálni, szabadelvűvé s keresztyénné tenni; önök e küldetésre igen kevesen vannak s igen gyöngék. De többen vannak, mint voltak az első keresztyének Jeruzsálemben, ott ama kis szobában. És ha lobogna szívünkben az a szent láng, mely az övékben: lehetnénk mi az a kovász, mely áthatná az egész tésztát!

Szász Domokos.

T Á R C A.

A franciaországi protestánsok küzzsinata

(Folytatása és vége.)

IV.

Hegel minden előhaladást, az élet különböző sphaeráiban, egy bizonyos lappangó ellentmondásnak tulajdonít, mely világosságra jöve, lerontja a tökéletlen szervezetet, hogy azt egy magasabbal helyettesítse. Ha az erkölcsi szabadságot teszszük a logikai fatalizmus nagy dialektikusa által felállított szükségesség helyébe, be kell ismerünk, hogy igaza van. Az általa felállított szabály alkalmazható a reformált egyház zsinatára is, mely világosságra hozta az ugyanazon alapon szervezett egyházakban az általános helyzetet. A mi egész fényvel tűnik ki tanácskozásából, az főleg az egyszerre romboló és termékenyítő ellentmondás. Valóban, a francia protestánsok keblében két ellentétes jogra találunk, melyek nem képesek kibékülni a jelenlegi alakban: egy vallásos és historiai jogra. A vallásos jog nem egyéb, mint az egyház igaz ismeretének visszakövetelése az orthodox párt által, mely nem lehet ellentételek társulata. A historiai-jog, ez az ellenkező iránynak kifejtése egy nemzeti, vagy konkordatumos egyházban, mely az állammal való egyesülésében nem kötötte ki tisztán a meghatározott hit fentartását. Ez ellenmondás lesz egy új mozgalom kiindulási pontja.

Azt állítani, mondják az orthodoxusok, hogy a keresztyénség fennáll saját jellemével, habár a csodáktól megtisztítjuk is és alapítóját egy zsidó philosophussá törpítjük, ép oly okos dolog, mint ha azt követelték volna egykor valakitől, hogy az athenei Plátó tanítványa legyen, megvetvén az eszmék theoriját. Hiában halmozzuk el az evangéliumot a legtulzottabb dicséretekkel, ha egy egyszerű philosophiai könyvvé kisebbitettük. Mi Ajax véleményén vagyunk: harcoljunk a világosságon és nem a sötétségben; az értelmi küzdelem mit sem nyer a kétértelműséggel. Merőben igazságtalan, ha megtiltani akarjuk az egyház formuláinak kiszélesítését. A keresztyénség mindaddig fennáll a maga lényegében, míg azt úgy tekintjük, mint az isteni szabadság természet-feletti beavatkozását az emberiség történetébe, hogy ez által a megváltás munkáját eszközölje. A tény magyarázatai változhatnak és változniok is kell; de a tény megmarad; különös is volna, a vallásos gondolatot a theologia szűk keretébe zárni; mi nem egyéb, mint emberi

kísérlet. E kényelmes eljárás egyforma szolgálatot tesz a tekintély híveinek, mint a radikálisoknak. A szynodus evangéliumi hívei oda törekedtek, hogy a 16-ik század skolastikus formulái helyébe egy egyszerű és népies hitvallomást helyettesítsenek, mely mindenen előtt ragaszkodjék a keresztyén tényekhez. Melyik elv nevében tiltanak hát meg az egyháznak a jogot, hogy tantételeit meghatározza? Ez annyira lenne, mint magtagadni létezése alapfeltételeit. Minden társulatnak megvan a maga társadalmi joga, az egyháznak mért ne lenne meg a magáé? A ki ismeri a keresztyén egyház multját fejlődése első idejében, az tudja, hogy nem más alapon szervezkedett. Semmi sincs szabadelvűbb, mint egy vallásos társaság, mely mint zászlót bontja ki sybolumát, és előterjeszti minden ember elé; komoly csatlakozásra hiva fel, senkit nem erőszakolva. A legtekintélyesebb és legfüggetlenebb egyházak Angliában és az Egyesült-államokban nem ismernek más toborzási módot. Nem szabad elfelejteni, hogy a protestánsok szymbolumainak nem tulajdonít abszolút jelleget; nem törekszik csalhatatlanságra, csak a rend feltételeit adja meg, melyeket minden társaság megkíván, mely nem akar elveszni a fejetlenség által. A párizsi szynodus evangéliumi pártja nem tett hát semmi különöst, midőn kizárta szervezkedési javaslatából az anarchikus elvet, mely megengedi ugyanazon szószékben a legszembeütőbb ellentmondásokat magának a hitnek lényege felett; sem akkor, midőn vonakodott, a hamis egyesség fátyolával takarni két elválasztott, sőt ellentétes vallást.

Be kell ismernünk azonban más oldalról, hogy az adott helyzetben az orthodoxusok nem alkalmazhatták elveiket. Nem tudták elfeledhetni, hogy a reformált egyház nemzeti intézmény lett és hogy az ellenkező irány is abban természetesen fejlődhetett ki. A mult okmányaira hivatkozni, mit sem használ. Egyik vallásos párt sem mondhatta ellenfeleinek, előmutatva a hitelesített aktákat: „a ház enyém, ti tartoztok kimenni belőle!“ Hiában mondatott ki a hitvallomás kötelező ereje: nem lehet az államtól kívánni, hogy kizárja azokat, kik annak nem hódolnak, hivatkozva historiai jogokra. Ez annyira igaz, hogy az orthodox párt kénytelen volt, programját tetemesen alaszállítani. Nem mert a választóktól kielégítő nyilatkozatot kérni, mert az, a mit előterjesztett, már is felette határozatlan értelemben magyaráztatott. Még kevésbé mert az öregektől, kik legközvetlenebbül vesznek részt az egyház-kormányzásban, a hitvallomáshoz való csatlakozást kívánni, melyeket a lelkesekre nézve kötelezővé tett.

Az orthodoxusok nem fognak győzedelmeskedni az ellenálláson, mivel nem akarnak a polgári tekintélyhez folyamodni. Nem is titkolták el soha vágyukat, hogy egy barátságos szétszakadás jöjjön létre a két párt között, azon ki kötéssel, hogy mindenik használja fel a konkordatumos kormány által nyújtott előnyöket. E megoldás megegyezett volna az igazsággal; azonban, nem kis nehézséggel jár, főleg a kis helységeken. Miképpen lehessen meghatározni a pontos arányt, mely a két irány közül mindeniket megilleti? „Miképpen megítélhető e nagy ismeretlen? Mondá Lamartine az ő állam, egyház és oktatásról szóló tanulmányában, melyben hasonló problémát fejteget. Meritek-e azt állítani isten előtt, hogy ti nem csalatkoztok? És hogy számaitok igazságosan jelzi a lelkiismeret statistikáját?” A nagy nehézség azonban nem itt, hanem a radikális párt ellentállásában van; ez semmi áron sem akarja a szétválasztást, mivel ez által veszélyes elszigeteltségbe jutna és mivel ez tényleg lerontaná az ő egyházi elvét, mely a vallásos tanítás határozatlan különbféleségére van fektetve. Hogy ezt gyakorolhassa, szükséges, hogy a két ellenkező irány mellette fennálljon; a maga létezési jogát védelmezi hát, midőn ellentáll a szakadásnak.

A mint láthatjuk, Franciaország protestáns egyházát jelenlegi helyzetében egy legyőzhetetlen ellentmondás hatja át. Ez sorsa minden az állammal egyesített egyháznak, mely a jelenkori philosophia viharos szelének fuvását érezte. Csak két felette különböző esetben állhat fenn: vagy aláveti magát egy változhatatlan krédónak, melynek az állam féltékeny őrzője; vagy aluszsa a közönyösség álmát. Mihelyt a vallásos és értelmi élet fölébred, az ellenkező irányok nyilatkozni fognak, és az administratív keret, mely őket bezárja, a leghevesebb és a legzavarosabb küzdelem célpontja lesz, mivel a polgári kötelék csak csinált uniót hoz létre. Midőn az egyház idáig érkezett, nincs más tenni valója, mint elválni az államtól, nem csak a jog és igazság politikai okaért, melyek mind több erőt nyernek a modern liberalizmusban; hanem azon komoly motivumok miatt, melyeket saját hitéből merit. Feltéve, hogy a reformált egyház magát megszervezi, mint testvérei Skóciában és Amerikában, az administratív kereten kívül, a vitatkozás nagy zaja azonnal lecsillapodik, mindenik irány szervezve magát önmaga számára. Akkor senki sem vetheti szemére az evangéliumi pártnak, hogy hitvallomása által megsérti a szabadságot, mivel az csak azokra nézve birna tekintélyvel, kik elfogadták. A philosophiai keresztyénség pártólói öszszegyűjthetnék hiveiket a nélkül hogy szomorítanak a hívőket, kik nem hallgathatják sohajtás nélkül egyházuk szószékeiről a Jézus feltámadásának tagadását. A szynodus tanácskozásainak e záradék anynyira fontos volt, hogy az egyház és állam különválasztásának ohaja kifejezést nyert a két irány legkitűnőbb képviselői által. Szerfelett mérsékelték és általánosították azonban a végleges szavazásban, mi nem volt egyéb, mint felhívás az egyházakhoz, hogy előre készüljenek azon percre, melyben e nagy elv az egész tartományra nézve proklamálattik. A protestánsok azt mondják egymásnak s főleg a katólikusoknak: menjetek elől és mi követünk. Az bizonyos, hogy az a vallásos párt, mely a kezdeményezést teszi

ezen nemes vakmerőségben, úgy gondolkozva, hogy a szabadság és igazi rend az egyházban megérdemlik a fáradságot, a morális felsőbbséget maga számára megszerezte. Bármikint legyen azonban, a végzetnek megvan a maga folyamata, s a dolgok lógikája győzedelmeskedni fog minden huzavonáson. A párizsi szynodus, miután a sophistika fellegeitől föloldozta a keresztyén egyház ismeretét, megjelölte az irányt, a mely felé haladjon, és a feloldhatlan nehézségek, melyekre saját óhajai alkalmazásában talál, siettetni fogják teljes felszabadulásának napját.

Deési Gyula.

Egyleti élet.

A kolozs-dobokamegyei néptanítók egyletének központi köre téli közgyűlést e folyó 1872-ik év dec. hó 12-én d. e. 8 órakor tartotta Kolozsvárt, az egylet olvasó helyiségében. A központi körhöz tartozó faluk néptanítói a kitűzött időre mindnyájan megjelentek, s a helybeliek is — egy pár kivételével — a gyűlést teljesen képviselvén, a központi kör elnöke Szász Lajos nyitá meg a gyűlést; — egy igen emelkedett szellemű rövid beszéddel, melyben a legszomorubb volt, hogy a benne helyezett bizalmat megköszönve, az elnökségről lemondott, és választásra hitta föl a tagokat.

A tagok nemcsak a pusztá formálítás megtartásáért, de, hogy a közterhek közösen megosztva, könnyebben hordozhatók legyenek, jelenlegi elnökünk buzgalmát egyletünk körében tanusított fáradozásaiért jegyzőkönyvileg köszönetet szavazva, helyébe tövékenységéről ismert Szócs Péter pályatársunkat választottuk meg, ki gyöngéd szabadkozás után, a benne helyezett bizalmat megköszönve, a köri elnökséget elfogadta, s azonnal a mintatanítás meg szemlélésére vezérlő pályatársait.

A Lázár-kertben levő minta fiúiskola tanítója az elfogadásra már készen várt, s barátságos fogadtatásunk után, vidéki s helybeli pályatársainknak bemutatta az épen napirenden levő elemibb osztálya rajzolgatását palatáblára, melyet növendékei a nyomtatott betűk szabatos rajzolgatásában tanusítanak. Azután, második osztályából szólított fel egyeseket, s tett gyermekhez illő kérdéseket a főbeli számolásból, melyeket növendékei kellő ügyességgel boncolgattak s fejtették meg. A már kissé fáradt serget tanítójuk egy iskolai dal elzengése után, a szabadba ereszté, szorakozni. Ez alatt mi, fi-képezdei igazgató tanár Pall, Ferenc ur előrebocsátott meghívására, a képezde taneszközeit, fizikai s khémiai készleteit sat. nézegettük az igazgató tanár ur szivességéből, megelőző készséggel adván felvilágosítást kérdezéseinkre.

E rövid meg szemlélés után újra az iskolába siettünk, hol a kis sereg felfegyverkezve — íróeszközökkel — készen várt, s tanítójuk előbb a nagyobb osztálylyal az ütenyirást, majd a kisebbekkel az írva-olvasás gyakorlati oldalát mutatá fel kellő jártassággal. A két osztályra osztott iskola növendékei örömtől villogó szemekkel kísérték a távozó tanítókat s rebegő ajkkal intéztek búcsuhangot hozzánk. *)

*) Nem hagyhatom megjegyzés nélkül azon célszerű eljárást, hogy midőn a tanszobába beléptünk, három képezdei növendéket találtunk asztaluk mellett, jegyeztetve a tanórák alatt, melyet felváltva, minden nap hárman szoktak a gyakorló-iskolában végezni. Észrevételeiket minden héten megtevévén az igazgató-tanár felszólítására értekezésükön.

Most, a képezde igazgató-tanára fogadott bennünket tanártársával a képezde tanterme előtt, s ajánl fel termét helyiségül a mintatanítás részletes megbirálására, s jelenlétükkel nemcsak megtisztelték, de egész végig részt vettek vitatkozásainkban is.

Igen érdekes vitatkozások fejlődtek ki, a gyermekek mikinti bánásmódjáról az iskolában; milyen bizalmas lábon álljon tanító és tanítvány egymással szemben; tanító-bácsi-nak, vagy tanító-urnak hívassa-e magát a tanító? sat.. Azután, következtek a bírálatra kiadott munkák, értekezések megbirálásai.

Augusztus hó 23-án tartott köri-gyűlés alkalmával adatott át ev. luth. lelkész és tanító Máday János írásbeli kidolgozása három darabban, a következő tanítóknak:

„A szüidők célszerű hasznosításáról az ifjuságra nézve“ ez első darabja átadatott Szabó Endrének. Szabó Endre a munka részletes bírálatába nem bocsátkozhatott a tanításon kívüli sok sürgős teendői miatt. Az általánost felolvassa, s az itt-ott tett módosítások s kijavítások után az ifjuságnak hasznos olvasmányául nyilatkoztattá.

Második darabja „A földmivelő“ átadatott Szentgyörgyi Lajosnak. Bíráló, ki csak élőszóval terjeszté elő bírálatát, röviden körvonalozá a munka fontosságát, hogy mily szépen fejtegeti író a méltatlanul megbántott földmives fiu érzését, midőn őt egy gazdag ur fia parasztnak nevezi. A tanító igyekszik megértetni a fiuval, hogy ő nem paraszt, csak az, ki magaviseletével azt kiérdemli. A tett kijavítások, szükséges kiigazítások megtétele után, bíráló lapokban vagy máskint világ elibe bocsátását ajánlja.

Harmadik darabja „Őt testvér“ átadatott Gazsi Józsefnek bírálatra. Irrt pályatársunk igen rövid szavakban vallja meg bűnét, hogy a munkát nem bírálhatta meg, mert nappal tanítással van teljesen elfoglalva, estve pedig lámpafénynél szem-gyengeségben szenved. *)

Ezután a Szász Lajos értekezésére került a sor, melyet ápr. 11-én tartott köri-gyűlés előtt az írva-olvasásról. E munka Sárdi Józsefnek adatott bírálatra, de melyet ő egész tüzetesen nem nézhetvén át, újabb bírálatra adatott ki Benedek Samunak. Ezek után köri értekezésünk közel két óraker szétoszlott.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Mai, utolsó számunkkal, veszik olvasóink a „Prédikátori tár“ három utolsó ívét; lapunk címlapját és a tartalom jegyzékét; s ezzel bezártuk ez esztendő is, melyet sehog sem számíthatunk a boldogabbak, a jobbak közé; mert oly tapasztalatokat hagy hátra örökségül, melyek a jövődőt nem mutatják olyanak, a minőnek mi látni, öszintén óhajtanók. Jól tudjuk mi azt, hogy mit bírhat el egy nemzedék, mire képes egy ember-nyom; s érezzük, hogy mennyire igaz a latin közmondás: non omnia possumus omnes! Ám, ha minden ember betölti azt a kis kört, melyre a gondviselés elhívta; ha csak egy porszemet hordott azon épület felemeléséhez, melynek neve, istennek országa: bizonynyal, nem vádolhatja a lelkiismeret, hogy haszontalan szolgál; vagy éppen, hogy elmaradt kötelességének teljesítése megett. De, midőn pangást látunk egyházkerületünknek majd minden vidékén, és ügyeinknek majd minden ágában; midőn az ujjá-születésnek, a valódi protestáns szellemnek felébredésére nézve sehol semmi jel sem mutatko-

*) Máday dolgozatait a gyűlés igen melegen fogta fel, s óhajtaná, hogy ez mint gyermek-olvasmány mielőbb megjelenhetne. Körünkbeli egy bizottmány fog mielőbb kineveztetni a gyermek olvasmányok körébe tartozó könyvek kijelölésére, mely a szülőknék környítésére szolgáland az ajándékkönyvek bevásárlásánál.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Nyomatott Stein J.-nál az év. ref. főtanoda betüivel, Kolozsvártt.

zik; midőn habozás, tapogatózás, széthuzás, és nem egyszer szemőlyi kérdések feletti huza-vona hűti le még a buzgóbbak akarát-erejét is; midőn — igen kevés kivétellel — világiak és papok abban kelnek egymással versenyre, hogy minél kevesebb buzgóságnak adják jelét; midőn azt kell látnunk, hogy majd senki sem fogja a dolgot ott, a hol kellene, hanem mindenki vagy túl megy hivatáskörén, vagy innen maradt még a kötelesség teljesítésén is: midőn látjuk, hogy egyházi hivatalnokaink tekintélye — nem egy helyütt — végképp elenyészett és ez kezdi maga után sodorni a jótékony rend és tartozó fegyelem korlátait is; ime, ezek azon tapasztalatok, melyek elhuzulással töltenek el, és a melyek sötét színben mutatják előttünk a jövődőt. És mentől szomorubbak e tapasztalatok, annál szükségesebbnek látjuk, hogy lapunkat fentartsuk. Lenni kell a nyilvánosság nevében egy organumnak, mely ostromozza a hanyagságot, megfékezze a szenvedélyt, rendre utasítsa a hűtaságot; és lenni kell, mely lelkesítsen, buzdítson, kitartásra intsen; és a jobbakat egy zászló alá gyűjtse azon nemes célből, hogy ugy egyházkerületünk ügyeit rendbe hozzák, mint nemesen munkálkodók legyenek ama jótékony áramlatban, mely egyházas tekintetben is lázas mozgalomban tartja az egész kontinentst. Hű képe akarunk lenni saját ügyeinknek; és őszinte viszhangja — meggyőződéseink határai közt — az általános mozgalomnak az előttünk álló esztendőben is. Munkálkodásunk már odáig jutott, hogy az áldozat szélén állunk; jutalmunkat az elismeréstől várjuk, az őszinte résztvételtől feltételezzük. Hiszszük, hogy barátaink nem hagynak el, velünk lesznek a jövő évben is. A viszontlátásra; a boldogabb új-esztendőben!

= Beküldetett szerkesztőségünkhez. „Channing válogatott művei.“ Fordítják az unitárius tanárok. 3-ik kötet. Jutalom-könyv a ker. magvető 7-ik kötetéhez. Ára 1 frt. 20 kr. A kötet tartalmát Napoleon, Fenelon, és Milton jellemére vonatkozó észrevételek és az aphorizmák teszik. Oly könyv, melynek nem volna szabad hiányozni egyetlen gondolkodó embernek szobájában sem. A fordítók becsületes munkát végeznek; lelkiismeretében valószínűleg nyugodtak is; egyéb jutalmuk — ugy hiszszük — nincs is. Ajánljuk e könyvet olvasóink figyelmébe.

= Nyilatkozat a „Protestáns hetilap érdekében.“ „A Prot. hetilap“ főleg anyagi akadály miatt ezuttal nem indul meg, a tisztelt előfizetőknek pénzüket mai postán visszafizetjük. Erőtömörítés és új alakulat munkába vétele végett, szükségének mutatkozott, egyelőre elhalasztani a lap kiadását. A 300-at haladó előfizetőknek, kik áldozattal járulni készek voltak, s köztük azon 60 jeles férfinak, kik az ország különböző pontjairól a lap irányát s elveit helyeselték, üdvözölték: hálát, köszönetet mondunk, a viszonttalálkozás reményében. Debreczenben, december hó 21. 1872. Balogh Ferenc, Tóth Sámuel, hittanárok.

KÖRÖZTETEK.

1296 — 1872.

N.-enyedi egyházmegyénkben a fel-enyedi organistasággal öszszekötött tanítói állomás, melynek évi jövedelme a hivatalos becslés szerint, 208 frt. értékű termény és kanonika porció.

Pályázati hatánap 1873 január vége.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügy-igazgató nt. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra (u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, december 22-én 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

